

VOCABULARIS D'INDÚSTRIES TRADICIONALS ¹

La vastíssima cultura de J o a n A m a d e s y su espíritu de fino observador, nos han brindado estas nuevas páginas repletas de hallazgos. En su esfuerzo por aprovecharlo todo, llegó a ser el expositor fidelísimo de las tradiciones culturales de su pueblo a través de valiosas contribuciones que tantas veces hemos consultado en nuestros Anales de Lingüística: "*El gest a Catalunya*", "*Imitació dels sons*" y en el Homenaje a F. Krüger I: "*Termes sense significat*".

Con profundo reconocimiento publicamos hoy este trabajo póstumo sobre "Vocabularis d'indústries tradicionals" por el que desfilan con riqueza y precisión: el cordelero, el yesero, el fabricante de sombreros, etc. que cierra magníficamente una jornada tan larga como fecunda.

E l c o r d e r ²

Per la redacció del present vocabulari hem consultat tres persones. L'any 1919 a Valentí Carreres, de Martorell, fill d'un mestre corder.

¹ Nuestro autor ha tratado el tema *Arts i oficis* en la Biblioteca de Tradicions Populares. Barcelona 1935, 101 pp. Una edición revisada va a aparecer en el tercer tomo del *Folklore de Catalunya* del mismo.

² Han tratado el mismo tema: T. R., *Els corders*. En: Scriptorium VIII, març-abril 1930, págs. 11-14, con numerosas ilustraciones valiosas; E. Roig i Raventós, *Petit vocabulari del corder (recollit a Blanes)*. En el Butlletí del Club Pirenenc, nº 23. Nosotros hemos podido observar el trabajo del cordelero en Arén, Noguera Ribagorzana, en 1927. Encontramos ilustraciones en la revista "estampa" 9-4-1932, 10-9-1932 de Burgos y Sepúlveda; Christiansen, *Spanien in Bildern*. Berlín 1928; Alicante. J. Lopes Dias, *Etnografia da Beira*. Lisboa 1942, vol. VI, 203-213: *Cordas e cordoeiros galegos e portugueses* (artículo ricamente ilustrado). Pueden interesar desde el punto de vista comparativo: C. Matschoss, *Technische Kulturdenkmale*. München 1932, fotos 138, 139: Sajonia y el vocabulario del cordelero valón publicado en Bull. de la Soc. de Littérature Wallonne XXIV (1889), 275-293. - [F. K.].

L'any 1926, Joan Miret, corder, de Barcelona, i l'any 1932 a Joan Escobedo i Camps, de Sant Quintí de Meliona. Aquest darrer no era filador sinó que se servia de cordills i cordes velles per a la producció de cordes regenerades.

Del lèxic i dels tres interrogats el més interessant i florit és el procedent de Martorell; el barceloní és ja molt més degenerat i desconeixia molts dels termes emprats a Martorell, en canvi usava diferents termes referents més a les cordes que a la mateixa indústria, que no eren coneguts pel corder de Martorell. El lèxic recollit a Sant Quintí és més pobre.

ACABAR. v. Fer una corda servint-se dels fils filats prèviament per formar-la. Per fer una corda d'un xic de gruix se'n filen primer un nombre variable de petites, que han de servir d'elements per a fer la grossa i, un cop obtingudes les cordetes o fils, s'acaba la corda reunint en una les cordetes primes. (Martorell).

ADUJA. f. Cada una de les voltes que hom fa donar a la corda o cordill en adujar. (Barcelona).

ADUJAR. v. Plegar una corda servint-se del braç com de plegador. Hom fa voltar la corda fent-la passar pel colze i per la corba formada per la mà oberta i els dits polze i índex eixamplats. També s'adugen cordills primis i curts fent-los passar per la corba dels dos dits indicats. Cada volta que es fa donar a la corda o cordill és anomenada aduja i el bocí de corda o cordill del cap que hom no acaba d'adujar i que serveix per a lligar les aduges és anomenat nervi (Barcelona).

ALEGRIA. f. Tenuíssima corba que una corda sostinguda estesa enlaire tendeix a fer per la seva part central, per efecte del pes. També es diu que una corda està més o menys alegre segons que sigui més o menys pronunciada la seva fluïdor i, en conseqüència, major o menor la corba. (Barcelona).

ANCOLLA. f. Ronsal. (Martorell).

ANDAROLES. f. pl. Aparell de fusta usat per a acabar les cordes molt gruixudes formades per molts cordons. És de forma rectangular i porta tants ganxos com cordons formen la corda a fer. El nombre màxim de ganxos i de cordons és de vuit. Va fixada a un altra fusta de forma igual anomenada flaura que serveix per a fer girar les andaroles en donar la torsió a la corda. Es fixa en la flaura per mitjà d'unes clavilles de fusta de nombre variable, i que sol ésser igual al de ganxos que s'han de fer servir. (Martorell).

ANIMA. f. Fil que es posa entremig dels cordons que han de formar la corda i que va en la seva part interior. L'ànima no es veu perquè resta

amagada pels cordons. Té per objecte donar major resistència i consistència a la corda. (Barcelona).

BALA. f. Paquet gros de cànem en brut i sense treballar. És de forma matussera per tal que sigui fàcilment manejable i transportable. (Martorell).

BANC. m. Petita taula amb el pla un xic inclinat, molt baixa de potes i amb un estret banc a la seva part posterior, destinat a seure-hi el treballador. És usada per a fer les soles i talons de les espardenyes. (Martorell).

BENYA. f. Banya de moltó que penja de la roda i que serveix de recipient per a contenir l'oli usat per a untar la roda. Fa l'ofici de setrill. (Martorell).

BOIX. m. Dau o piu de fusta amb un tall al mig, que està ferm i dret en un punt del banc d'espardenyer, i serveix per a fer-hi ferm el cap de la llata en fer la sola de les espardenyes. (Martorell).

BOMBA. f. Tipus de plegat de determinades menes de cordes. Consisteix en un cabdell de forma esfèrica disposat de manera que el cap de la corda es posa dintre del cabdell o bomba i quan es desitja desplegar la corda s'estira el cap, que rep el nom de budell, i la bomba va buidant-se fins que queda completament buida com una capsa, car la part exterior o closca de la bomba està formada pel final de la corda, i per aquest motiu és possible de desfer la corda restant la bomba sencera fins molt a l'acabament. Per a fer una bomba cal molt d'enginy. (Barcelona).

BRAÇOLÍ. m. Cordill molt prim, gairebé tant com el fil gruixut de cosir. A pagès és usat per a apedaçar. Es molt usat pels pescadors. (Barcelona).

BRI. m. La flor del cànem. És usat només per a treballs molt delicats. (Martorell).

BRUNYIR. v. Fregar una corda ja acabada perquè tregui llustre i resti ben brillant. Es diu també passar paloma. (Martorell).

BUDELL. m. Cap de la corda per on comença a desfer-se la bomba. (Barcelona).

CABDELL. m. Plegat de corda o cordill de forma més o menys esfèrica. (Barcelona).

CABDELLAR. v. Plegar una corda o cordill en forma de cabdell. (Barcelona).

CALIMAR. v. Plegar un cordill damunt d'un bastó curt. Es calima fent donar al cordill una volta per sota del bastó i una altra pel damunt.

És la forma usada generalment per a plegar els cordills de fer volar estels. Hi ha infants molt destres a calimar. (Barcelona).

CAMARRUC. m. Arruga o embolic que es forma en una corda o cordill en fer-la, per efecte d'una mala torsió. (Sant Quintí de Mediona).

CANEM. m. Fibra vegetal usada per a la producció de cordes i cordills. Els corders el solen rebre en grans paquets, anomenats bales. La primera operació que cal fer-hi és espadar-lo o picar-lo fortament per fer-li desprendre la canemuixa o mena de brossa vegetal que sempre porta. Un cop espadat cal pentinar-lo per separar-ne les fibres segons la seva llargada. Les més llargues reben el nom de *bri*, les més curtes el de *racó* i les escorrialles o deixes el d'*estopa* o *filotja*. Cada tipus de fibra és plegat d'una manera especial, per la qual hom pot distingir fàcilment la mena de fibra de què es tracta: el *bri* i el *racó* són plegats en paquets que reben els noms de cerros i el *racó* i l'*estopa* en una forma pròpia de madeixes anomenades massorgues.

Entre corders és molt freqüent de barrejar el nom de la fibra i el del seu plegat característic anomenant aquella per aquest. (Martorell).

CAP. m. a,) Tota corda agafada per una de les seves puntes a un punt ferm. (Barcelona). b,) Corda prima usada per a formar un cordó més gruixut; així es diu que un cordó té tants o tants caps amb referència al nombre de cordes primes que s'han esmerçat a fer-la. (Barcelona).

CARGOLAR. v. Tòrcer. (Martorell).

CARMUIXA. f. Canemuixa. Petita estella vegetal que el cànem porta i que es desprèn en espadar-lo o picar-lo. (Martorell).

CARRELL. m. a,) Rodet que va unit a la roda i que en fer-la rodar cargola la corda. És usat per a fer cordes molt primes. (Martorell). b,) Cada un dels rodets metàl·lics de les andaroles. Hi són en nombre de quatre. (Sant Quintí de Mediona).

CARRO. m. Petit carretó molt baix de rodes; la seva caixa va a parar gairebé arran de terra, i s'omple de pedres o d'altres elements pesants i es lliga al cap de la corda a fer perquè ofereixi una resistència i eviti la contracció de la corda per efecte de la torsió. És usat només per a fer garroteres i cordes molt gruixudes. (Martorell).

CARRUTXA. f. Xitxarra. (Barcelona).

CASSAR. v. Encordar perfectament per efecte de la torsió els cordons que formen una corda. (Sant Quintí de Mediona).

CASSÓ. m. Recipient usat per a posar l'aigua usada per a mullar la corda mentre es fila. (Sant Quintí de Mediona).

CLIVILLA. f. Clàvia de fusta usada per a unir les andaroles amb la flaura. (Barcelona).

CLOEDORA. f. Gafa de fusta que se sosté drete per mitjà d'un peu. Serveix per a sostenir la sola de l'espardenya mentre es clou i s'hi posa la roba. El treballador la té drete entre les cames i així pot accionar amb llibertat sense necessitat de sostenir la feina amb les mans. (Martorell).

CLOURE. v. Posar sanefa a les espardenyes. (Martorell).

COCA. f. Volta donada per una corda posada a terra i damunt d'ella mateixa. (Barcelona).

COSSI. m. Cubell d'aigua usat per mullar i estillar. (Martorell).

CORDA. f. Teixit de forma cilíndrica i de gran llargada fet generalment de cànem usat per a lligar i subjectar. El principi de formació de la corda consisteix simplement a cargolar la fibra del cànem amb gran intensitat tibant-la fins al punt de donar-li cos i resistència. Fer aquest treball amb la fibra del cànem rep el nom de filar i el teixit prim que se n'obté es anomenat fil i constitueix l'element per a la producció de les cordes. Per l'obtenció d'una corda es reuneixen diversos fils estesos en tota la seva llargada i posats l'un paral·lel a l'altre i tocant-se; per mitjà també d'intens cargolament i retorçament se'ls converteix tots en un nou fil força més gruixut que els anteriors, que rep el nom de cordell o cordill, o sigui el diminutiu de corda. Repetida la mateixa operació servint-se de cordells en lloc de fils s'obté un nou tipus de teixit força més gruixut que l'anterior i molt més resistent que rep el nom de cordó i repetida altra volta l'operació, servint-se de cordons en lloc de fils i cordills, s'obté el tipus més consistent d'aquesta mena de teixit que rep el nom de corda. Cada un dels fils usats per a fer un cordill, cada un del cordills emprats per a fer un cordó i cada un dels cordons utilitzats per a fer una corda, reben el nom genèric de cap; així es diu que una corda té tants o quants caps al·ludint el nombre de cordons que s'han utilitzat per a fer-la; del nombre d'aquests se'n dedueix el gruix i la resistència. El nombre de cordons mai no excedeix de vuit, però poden ésser més o menys gruixuts. (Martorell).

CORDA DE BOT. f. Tipus de corda prima però molt resistent usada per a estendre roba. (Martorell).

CORDA DE PREMSA. f. Tipus de corda molt gruixut i resistent usat antigament per a les premses de premsar vi a mà. D'aquesta circumstància es deriva el nom. Era el tipus de corda més gruixut que es feia, exceptuant les cordes de marineria. Tenia vuit caps. Fa temps que ha caigut en desús. (Martorell).

CORDELL. m. Corda molt prima i forta. (Martorell).

CORDER. m. El qui es dedica a la professió o ofici de fer cordes. Dintre

de l'ofici hi ha tres especialitats o suboficis: el qui es dedica a pentinar el cànem i a separar les diferents menes i qualitats de fibra, que rep el nom de pentinador. El qui converteix en fil la fibra solta del cànem que és anomenat filador i que és el de major enginy i mèrit; i per fi el qui fa la corda servint-se dels elements o matèria que li han facilitat els altres dos, que rep el nom de rodador. Els corders catalans gaudien de fama per tota la Mediterrània i moltes eren les naus d'aquesta mar que preferien les cordes catalanes a cap d'altres. L'ofici de corder és tingut per maleït, car hom diu que feien les cordes per a penjar els condemnats i que si els corders no haguessin volgut fer cordes no s'hauria pogut penjar ningú. No eren considerats com a ciutadans honrats i per tant no podien exercir cap càrrec públic ni honorífic. La gent repugnava el seu tracte i sobretot era molt mal vist d'emparentar-hi. Havien de casar-se amb filles de corders, circumstància que donà lloc al refrany

Corders i carnisser
nòs amb nòs.

Els fills de corders havien de seguir l'ofici dels seus pares car cap altre gremi els hauria admès com a aprenents. D'aquesta desconsideració social també se'n feia objecte als carnisser, car hom deia d'ells que si en haver de penjar algun delinqüent la ciutat es trobava sense botxí havia de substituir-lo un carnisser i, per tant, tots es trobaven en el cas de haver de fer de botxins en un moment donat. Hom tenia l'ofici de corder per ric, car deia que feien cordes falses per a la forca, les quals venien a preus fabulosos. Aquestes cordes falses eren molt gruixudes i resistents en aparença, però no ho eren prou per a aguantar el pes d'un home, i quan el delinqüent era penjat la corda es trencava i, segons l'antiga llei, restava lliure, car hom interpretava el trencament de la corda com una manifestació divina d'innocència en el delictes atribuït. Les cordes falses unes vegades eren fetes per la família del delinqüent que s'entenia directament amb el corder que per torn havia de fer la corda i altres vegades per la justícia, que volia donar la sensació al poble que condemnava un delinqüent, el qual desitjava deixar lliure. D'aquesta tradició n'ha derivat el refrany *amagar la corda a casa del penjat*, per a indicar que hom procura dissimular un compromís precisament de la manera que més pot comprometre. Els corders barcelonins estaven dividits en dues colles, els de la Ribera que tenien les rodes en el paratge anomenat *els estricadors*, vora el Pont dels Angels damunt del Bogatell, i en l'antiga Esplanada; i els del Raval que treballaven al costat de la vella presó prop de la

Ronda, en el lloc encara conegut avui per *pati dels corders*.

CORDILL. m. Cordell. (Barcelona).

CORRETJA. f. Cenyidor de pell que porta al cos el filador amb què sosté un manyoc de cànem que va afegint a la filada mentre fila. (Martorell).

CREU. f. Estri on van enganxats els carrells mentre es fila. (Martorell).

CREUAR. v. Adujar un cordill servint-se dels dits com d'adujador. (Barcelona).

CREUERA. f. a,) Creu grossa i matussera. (Martorell). b,) Creu. (Sant Quintí de Mediona).

CUIROL, m. Drap de llana molt gruixut i vell, usat per a donar cànem mentre es fila. Té per objecte evitar que el refrec del fil en cargolar-se sigui la mà. Són utilitzades per cuirols robes de llana velles. Els corders barcelonins compren als Encants robes velles de soldat i abrics de cotxer. (Barcelona).

DESTORÇAR. v. Fer voltar la roda del torn en sentit contrari al corrent quan s'ha fet un excés de torsió. (Martorell).

DESTORCER. v. Destorçar. (Martorell).

DOBLE. m. Cordill format per dos fils o de dos caps. (Martorell).

DONAR CANEM. v. Afegir cànem de la corretja al fil mentre va fent-se. (Martorell).

DONAR VOLTA. v. Donar una volta sencera amb la roda del torn. (Martorell).

EMPENYA. f. Part de l'espardenya que cobreix la part del damunt del peu. (Martorell).

EMPIULADURA. f. El nus que resulta d'empiular dues cordes. (Barcelona).

EMPIULAR. v. Unir dues cordes entreteixint els caps de l'una amb els de l'altra. (Barcelona).

EMPIULAT. m. Empiuladura. (Barcelona).

ENCORDAR. v. a,) Fer el taló de les espardenyes. (Martorell). b,) Fer una corda torçant els cordons que deuen formar-la. (Sant Quintí de Mediona).

ENSOFRADOR. m. Dipòsit gran per a ensofrar el cànem. (Martorell).

ENSOFRAR. v. Donar al cànem un baf de sofre per fer-li perdre el seu color cru natural i perquè esdevingui més blanc i bonic. Hom creu també que ajuda a fer-li perdre el seu olor sovint molestós i que, segons creure popular, embriaga i enterboleix el cap. (Martorell).

ENTOLLADURA. f. Empiuladura. (Barcelona).

ENTOLLAR. v. Empiular. (Barcelona).

- ENTORNAR-SE. v. Acció de contraure's i arronsar-se els elements que formen una corda per efecte de la torsió. (Barcelona).
- ENTREBANCADA. f. Mitja volta que es dona al cordó en doble perquè quedi ben cassat. (Sant Quintí de Mediona).
- ESCOMETRE. f. Reunir els cordons de la corda mentre es fa a l'objecte que surti perfecta. Es fa per mitjà de la clàvia. (San Quintí de Mediona).
- ESCUT. m. Fusta plana damunt de la qual es pica el cànem amb l'espaldella. Sol ésser prou alta perquè permeti treballar dret. Perquè l'escut es mantingui dret va unit a una fusta rectangular estesa plana a terra i al seu damunt es posa una grossa pedra per evitar que en treballar pugui bolcar-se. (Martorell).
- ESPADAR. v. Picar el cànem per fer-ne sortir la canemuixa. Aquesta feina resulta monòtona, i, per poetitzar-la i per intensificar-ne l'acció i el moviment, hom es lliurava al cant. La cançó marcava el ritme de la feina, que es feia més seguida i planera i trencava la seva insípida monotonía.
- ESPADELLA. f. Picador o paleta de fusta usada per a espadar. Recorda la forma d'una espasa i sembla que antigament eren usats per a aquesta feina esparriots o espases velles. (Martorell).
- ESPA DENYA. f. Calçat humil amb la sola feta de cànem i al damunt un teixit de lona. (Barcelona).
- ESPA DENYA DE CAÇADOR. f. La que té cameta i tota la forma de sabata amb el sobre fet de teixit de cànem en lloc de pell. Té cameta y es corda amb cordons en lloc de lligar-se amb vetes com el tipus corrent d'espardenyes. (Barcelona).
- ESPA DENYA DE MINYÓ. f. Espardenya de vetes de gran luxe i fantasia usada pel jovent presumit. Hi encabien quaranta canes equivalents a 64 metres de veta de diferents colors que es combinaven i trenaven de manera capritxosa. Es lligava amb quatre vetes de colors diferents amb les quals s'embolicava tota la cama fins sota genoll formant dibuixos i combinacions de colors.
- ESPA DENYA DE PAPALLONA. f. Espardenyes amb la puntera molt pronunciada i punxeguda. Les usava el jovent presumit.

Les espardenyes de papallona
mitjons barrats, faixa de moda,
mocador al coll, ganivetet,
tot el que porta el pinxet.

(americana del "pinyol dolç".)

ESPARDENYA DE PINXO. f. Espardenya de papallona. (Barcelona).

ESPARDENYA DE SET VETES. f. Espardenya de vetes. (Barcelona).

ESPARDENYA DE TRES TIRES. f. Espardenya de vetes. (Barcelona).

ESPARDENYA DE VETES. Espardenya que té la part superior destinada a cobrir el peu fet amb un nombre variable d'amples vetes. La sola porta un encordat al taló i un altre a la puntera que reben els noms de retaló i parpallona. De l'un a l'altre d'aquests encordats hi van passades diverses vegades una ampla veta de color generalment negra disposada en forma escalonada, de manera que gairebé cobreix tot el damunt del peu. El nombre de passades de la veta és variable, però generalment és de set; hi ha, però, qui n'hi fa moltes més arribant fins a invertir-hi vuit i deu canes de veta equivalents a uns 12 o 16 metres. El passat i el trenat d'aquesta veta ha estat algun temps objecte de luxe i fantasia. Abans hi havia estaments i oficis que usaven un color especial en la veta de les espardenyes; encara avui els mossos de l'esquadra les usen de color blau. Aquest tipus d'espardenyes és generalment usat per gent del camp.

ESPARDENYER. m. El qui té per ofici o professió fer espardenyes. Generalment no fa més que la sola de cànem. (Barcelona).

ESPARDENYERA. f. Dona que té per ofici o professió fer espardenyes. Les espardenyeres no fan la sola; clouen i passen la veta i deixen l'espardenya llesta. (Barcelona).

ESPARTENYA. f. Espardenya. (Barcelona).

ESTITLLAR. v. Mullar el cànem d'una corda mentre es va fent. El cànem eixut non pren torsió i no es pot treballar, i cal mullar-lo contínuament així que hom comprèn que s'eixuga, cosa que fa molt sovint. (Martorell).

ESTOPA. f. Qualitat més inferior i més curta de la fibra del cànem que s'obté a còpia de molt pentinar-lo. (Barcelona).

ESTRICADOR. m. a,) El que estrica. (Barcelona). b,) Lloc on s'estrica. (Barcelona).

ESTRICAR. v. Fer cordes amb la roda. (Barcelona).

FARITZEL.LA. f. Mena de cordill primíssim, el més prim que es fa, usat per a fixar-lo a la punta de les xurriaques a l'objecte que espeteguin ben fort en fer-les sotragar. (Martorell).

FERMAR. c. Lligar i fer fix el fil al perpal mentre s'està fent. (Martorell).

- FER VOLTA.** v. Perfeccionar la corda perquè restin ben units els caps que la formen donant-hi unes quantes voltes al revés (Sant Quintí de Mediona).
- FIL.** m. Bri vegetal de forma cilíndrica i de llarga extensió obtingut per la torsió de fibres de cànem. És utilitzat com a element per la formació de cordill. Per extensió es dona també el nom de fil a cordes molt primes formades per diversos caps. (Martorell).
- FIL DE CLOURE.** m. Tipus de fil especial usat per a cloure espardenyes. (Martorell).
- FIL D'EMPALOMAR.** f. Cordill excessivament prim i molt fort (Barcelona).
- FIL D'ENCORDAR.** m. Fil de tres caps. (Martorell).
- FIL DE TRES.** m. Cordill de tres caps. (Martorell).
- FILADOR.** m. Corder especialitzat a filar. És considerat com el major enginy dintre l'ofici de corder, car es té el filar com la feina que requereix major enginy, i hom jutja el grau de destresa d'un obrer segons sigui el seu art en ben filar. (Martorell).
- FILAR.** v. Convertir en filat la fibra de cànem. (Martorell).
- FILOTJA.** f. Estopa. (Martorell).
- FISEL.LA.** f. Cordill molt prim. (Barcelona).
- FLAURA.** f. Eina de fusta de forma rectangular que va unida a les andaroles per mitjà d'unes clàvies i que té per ofici fer-les voltar. Té en la part posterior dues nanses, agafadors que permeten agafar-la i fer-li donar voltes. (Barcelona).
- FLUIX DE CLAVIA.** adj. Aplicat a la corda poc compacta i poc atapeïda de material per no haver estat prou tibada en torçar-la. (Sant Quintí de Mediona).
- FORT DE CLAVIA.** Adj. Aplicat al material d'una corda atapeït i compacte perquè ha estat ben tibada per la clàvia, en fer-la. (Sant Quintí de Mediona).
- GANXO.** m. Agafador metàl·lic de les andaroles on es fixen els caps dels cordons en anar a fer una corda. (Martorell).
- GARROTERA.** f. Tipus de corda gruixuda i resistent usada per a lligar la càrrega dels carros i dels animals de bast. (Martorell).
- GARRUTA.** f. Doblec fet per una corda damunt d'ella mateixa estant suspesa o penjant. (Barcelona).
- GASSA.** f. Baga feta al cap d'una corda per agafar-la a un ganxo o per passar-hi un altre cap de corda per dintre. (Barcelona).
- GROP.** m. Petita brossa o impuresa del cànem que no s'ha després en es-

- padar-lo i que surt un cop convertida la fibra en fil o cordill. Es força més petit que la canemuixa i d'una altra mena. (Martorell).
- LLATA. f. Teixit fet amb diversos fils que pren forma de trena aplanada utilitzat per a fer soles d'espardenya. (Martorell).
- LLATAIRE. m. Trenador de fils per a fer llata. (Martorell).
- LLIBANT. m. Tipus de corda d'uns dos pams de llargada usada pels basters. (Sant Quintí de Mediona).
- MAÇA. f. Martell de fusta usat pels corders per a picar el tascó. (Martorell).
- MADEIXA. f. Plegat de forma especial que es dona al fil. (Martorell).
- MANGANELL. m. Nansa de fil del carrell destinada a sostenir el fil que fa el filador mentre el fila. (Martorell).
- MASSORGA. f. Tipus de plegat propi per a l'estopa. (Martorell).
- MENADOR. m. Aprenent de corder que fa rodar o voltar la roda o torn. (Martorell).
- MENAR. v. Fer rodar el torn o roda. (Martorell).
- METRE. v. Posar el fil al manganell. (Martorell).
- MINVA. f. Llargada que pren el material destinat a fer una corda, per efecte de la torsió. Quan es fa una corda que ha de tenir una llargada fixa cal calcular la pèrdua de llargada o minva que sofrirà el material en torçar-lo, car del contrari la corda resultaria més curta del que hom desitja. (Martorell).
- MOLA. f. Plegat especial que es dóna a les cordes molt gruixudes o molt llargues. Pren forma semblant a una mola de molí o a un tortell molt gruixut. (Barcelona).
- MOLAR. v. Plegar una corda en forma de mola. (Barcelona).
- MUNTANT. m. Lloc on se sosté la xitxarra. (Sant Quintí de Mediona).
- MULLAR. v. Estitllar. (Sant Quintí de Mediona).
- NAN. f. Gassa. (Barcelona).
- NERVI. m. Cap de la corda que es fa sobrar quan s'aduja i que serveix per a lligar les aduges. (Barcelona).
- PALANQUÍ. m. Perpal. (Barcelona).
- PALMELL. m. Bocí de couro que els espardenyers porten lligat al palmell de la mà destinat a pitjar el cap de l'agulla en cloure espardenyes. Té per objecte evitar que l'eina faci mal a la mà en ésser apretada (Martorell).
- PALOMA. f. Corda d'espart usada per a brunyir les cordes de cànem. S'ha de mullar cada vegada que es fa servir. (Martorell).
- PAPALLONA. f. Puntera de la punta de les soles de les espardenyes de

vetes destinades a passar-hi les vetes. És feta de fil d'encordar. (Martorell).

PERPAL. m. Ferro alt i cilíndric que es clava a terra destinat a sostenir un dels caps de les cordes mentre es fan. (Martorell).

PASSAR VETA. v. Fer passar les vetes de les espardenyes del taló a la papallona, en les espardenyes de vetes, i del taló a l'empenya en els altres tipus d'espardenyes. (Martorell).

PASSAR PALOMA. v. Brunyir. (Martorell).

PENTINADOR. m. a.) Obrer especialitzat en pentinar el cànem. (Martorell). b.) Lloc on es fa l'operació de pentinar cànem. (Martorell).

PENTINAR. v. Passar el cànem per la pinta per destriar les diverses qualitats de fibra. (Martorell).

PESADA. f. Quantitat determinada de material usat per a fer una corda. Antigament les cordes eren venudes a pes. El comprador demanava una corda de tant pes i de tanta llargada i es jutjava la quantitat de la corda segons fos la proporció del pes i de la llargada; tant com més pesava en relació a la mida era tant millor, car s'havia necessitat major quantitat de material per a fer-la i havia estat més retort i la corda era, per tant, més resistent. El corder abans de fer una corda pesava el material que hi havia d'invertir, i, relacionant el pes amb el gruix i la llargada, s'obtenia gairebé sempre un mateix resultat en la qualitat i resistència de la corda. (Martorell).

PIANO. m. a.) Cordill prim de cotó més gruixut que el d'empalomar. Es l'usat generalment pels nois per a fer ballar les baldufes. (Martorell).

b.) Cordill de cànem de dos caps. (Sant Quintí de Mediona).

PICAR. v. Espadar. (Martorell).

Quan Montcada fa capell,
pica cànem i fes cordell.

Aquest refrany és molt general i hom canvia el nom de la muntanya segons els indrets, i diu també espart en lloc de cànem en les regions on es conrea l'espart per a fer cordes. Hom dona el nom de capell als núvols baixos que es posen al cim de les muntanyes i els tapen. Són signe infal·lible de pluja, i el refrany recomana que no se surti a treballar al camp per evitar la pluja i que hom es dediqui a una feina casolana com és la de picar cànem.

PINTE. m. a.) Estri usat per a pentinar el cànem. Consisteix en una ampla i gruixuda fusta rectangular en la qual hi ha clavades diverses pues gruixudes de ferro molt punxegudes, distribuïdes en diferents rengles i

- pel damunt dels quals hom passa el cànem amb força. (Martorell). b.) El lloc on es pentina. (Martorell).
- PLOMA. f. Paloma. (Sant Quintí de Mediona).
- RACÓ. m. a.) Fibra de cànem de segona qualitat inferior al bri i superior a l'estopa. (Martorell). b.) Plegat propi i característic de la qualitat de cànem del mateix nom. (Martorell).
- RAMPAR. v. Mullar el cuirol a mitja tirada de la corda. El cànem no es pot treballar sinó és ben mullat. Al peu de la roda hi ha un cossi on el corder mulla el cuirol en començar la passada, però si la corda és molt llarga el cuirol s'eixuga abans d'acabar la tirada i cal mullar-lo de nou, operació que rep el nom de rampar. Per poder mullar novament el cuirol es posa un segon cossi a mig aire de la tirada al qual es dona el nom de rampill. (Barcelona).
- RAMPILL. m. Cossi d'aigua que se situa a mig aire de la tirada quan es molt llarga i que serveix per a rampar. (Barcelona).
- RASTELL. m. Pal de fusta amb un ganxo al cap on es lliga la corda pel cap contrari del que va fermat a la roda mentre la corda es fa. La corda suspesa per un cap a la roda i per l'altre al rastell mentre se li dona la torsió. (Martorell). b.) Suport de fusta destinat a sostenir la corda en alguns punts de la tirada quan és desmesuradament llarga. (Sant Quintí de Mediona).
- REPEU. m. Reforç encordat que es fa a la punta de les espardenyes per donar-los major resistència. (Martorell).
- RETALÓ. m. Teixit encordat que es fa al taló de les espardenyes destinat a passar-hi les vetes. (Barcelona).
- RETORÇAR. v. Donar torsió a les cordes. (Martorell).
- RETÒRCER. v. Retorçar. (Sant Quintí de Mediona).
- ROBA. f. Teixit de lona que forma el damunt de les espardenyes. (Barcelona).
- RODA. f. a.) Torn format per una grossa roda de fusta sostinguda per un peu o per una mena de cavallet. Té per ofici tòrcer i cargolar les cordes per donar-los la torsió, base de la seva resistència i del seu cos. (Barcelona, Martorell, Sant Quintí de Mediona). b.) El lloc on es fan cordes i especialment on es treballa amb la roda. (Barcelona, Martorell). c.) L'obrer que volta o fa jugar la roda. Solen ésser generalment aprenents o infants. En aquesta accepció el terme es masculí. És anomenat també estricador. (Barcelona).
- RODADOR. m. El que fa donar voltes a la roda. És feina purament material i sense importància, car el corder sol dir, segons conveniència, el nombre de voltes que cal donar i en la direcció que han de fer-se.

Solen fer de rodadors els aprenents, infants llogats o beneïtons. (Barcelona).

RODAR. v. Fer donar voltes a la roda. (Barcelona).

RONSAL. m. Tipus de corda prima i forta usat per a fer ronsals per a menar cavalleries. (Martorell).

RUFÍ. Fil o cordill trencat i arrugat per efecte d'un excès de torsió. (Martorell).

RUFINAR-SE. v. Arrugar-se un fil que per efecte d'un excès de torsió es trenca. (Martorell).

SANEFA. f. Treball encordat que es fa a tot el volt de l'espardenya en el punt on la sola va cosida a la roba. Té per objecte donar major consistència a l'espardenya i al mateix temps constitueix un ornament. (Barcelona).

SENO. m. Part mitjera d'una corda. Les cordes tenen dos caps o siguin les dues puntes, i el seno és tota la resta de la corda. (Barcelona).

SERROS. m. pl. Plegat especial que hom dona al bri. (Martorell).

Per a Sant Martí
els serros a la filosa
i a filar bri.

SILENCIUS. m. Pl. Tipus d'espardenya de sola molt tova i fluïxa amb el damunt de roba més fina que la resta d'espardenyes i generalment mostrejada. Són pròpies per a dones i usades només per estar per casa. (Martorell).

SINGLADOR. m. Tipus de corda de quatre o cinc pams de llargada usada pels basters. (Sant Quintí de Mediona).

SIRGA. f. Corda de gruix regular però molt forta. (Barcelona).

SOCAIRE. m. Encavallament fet en plegar una corda. Sol fer-se en molar. (Barcelona).

SOCAIRAR. v. Fer un socaire. (Barcelona).

SOGA. m. a,) Corda en general. (Martorell). b,) Corda precisament de cànem. (Barcelona). c) Corda prima. (Sant Quintí de Mediona).

SOGALL. m. Bocí de corda vell i dolent. Abans de la descoberta dels llumins el foc havia d'obtenir-se pel xoc d'una pedra foguera contra un cos metàl·lic, xoc que produïa un guspira que encenia una fibra d'esca que comunicava el foc a una metxa. L'obtenció del foc era complicat i llarg. Les tavernes tenien penjada fora de la façana un sogall encès al qual acudien els fumadors i les persones que desitjaven obtenir foc que se'l podien procurar sense necessitat de la complicada operació que la seva producció reportava. Un sogall encès al peu de la porta

havia estat el distintiu propi de les tavernes i encara l'hem vist usar en algunes tavernes de la platja freqüentades per gent de mar, que els és difícil portar llumins al damunt per causa de la humitat. Els pescadors se serveixen també d'un sogall encès per a fer-se senyals des de mar a terra, i, al contrari fent voltar el sogall un nombre variable de vegades en diferents direccions. Existeix un reduïdíssim còdi popular de senyals fets amb sogall. Fer-se senyals per aquest procediment és anomenat *fer sogall*.

SOLA. f. Part de l'espardenya que correspon a la part inferior del peu per on toca a terra. (Barcelona).

TALÓ. m. Retaló de les espardenyes. (Martorell).

TALONAIRE. m. Obrer espardenyer especialitzat a fer talons i papellones. (Barcelona).

TASCÓ. m. Encuny de fusta usat per a fixar la creu a la roda. (Martorell).

TIRA. f. Corda. (Martorell).

TIRADA. f. Quantitat de fil o altre material estès des de la roda al rastell o perpal mentre es fa una corda. (Martorell).

TIRADOR. m. Treballador que cura de la torsió de les cordes. El carrer de Barcelona dit del *Tirador* fa referència als corders, car antigament hi havia hagut en aquell paratge els torns de corder abans d'intal·lar-se més enllà en la Ciutadella com ja hem dit en el mot corder. (Barcelona).

TIRAR. v. Fer una corda. (Barcelona).

TIRO. m. Corda. (Barcelona).

TIBAR. v. Mantenir una corda ben tibant quan es fa la torsió. (Martorell).

TORCER. v. Cargolar una corda damunt d'ella mateixa per mitjà de la roda, les andaroles i la xitxarra fins a donar-li el grau de consistència i resistència desitjats. (Martorell).

TORSIÓ. f. Fet del torçament i cargolament d'una corda. (Martorell).

TORN. m. Roda usada per a tòrcer. És terme poc usat. (Martorell).

TRISSA. f. Bocí de corda curt. (Barcelona).

UNTAR. v. Posar oli a l'eix de la roda perquè no grinyoli. (Martorell).

BAGA. f. Gassa. (Barcelona).

VENTIM. m. Polsina que desprèn el cànem en ésser espatat i pentinat. (Martorell).

XITXARRA. f. Andaroles petites per a fer cordes de mig gruix. (Martorell).

El guixaire *

Recull fet a Barcelona l'any 1920 de boca de Plató Vila, Josep Artigues, Jaume Sorribes, i Josep Albert, tots barcelonins i guixaires.

-
- ACABAT. m. a.) Punt on acaba una motllura o altre motiu ornamental fet amb motllo. b.) Juntura d'unes motllures fent que resti tapat el petit espai que queda entre una i altra emmotllada, dissimulant que es pugui conèixer els punts de juntura de les emmotllades.
- ADORMIR-SE. v. Reposar-se el guix prenent el seu estat de solidesa definitiu.
- ADREÇAR. v. Disposar una paret, sostre, etc. en disposició de poder ésser emblancat.
- ARQUITRAVA. f. Motiu ornamental de forma variada que ve damunt d'un bordó o mitja canya.
- BABURA. Beguda (Segons en Plató Vila).
- BABURA. f. Beguda. (Segons en Josep Albert).
- BEGUDA. f. Senyal que deixa en la paret la guia per damunt de la qual es fa córrer el motllo en adreçar un sostre. (Segons en Josep Artigues).
- BORDÓ. m. Motiu ornamental de forma més o menys semicilíndrica.
- BOT. m. Sot o desnivell que ofereix l'encanyissat el qual ha de cobrir-se amb ordinari a fi de formar un gruix que permeti oferir una superfície ben plana.
- CANYA MESTRA. f. Canya gruixuda i sencera usada en fer l'encanyissat que serveix d'ànima o bastiment als sostres. Aquesta canya va clavada damunt de les llatges formant-hi creu. Serveix com de bastiment o cos fort de l'encanyissat i sosté el teixit de les canyes primes.
- CANYA PICADA. Canya prima.
- CANYA PRIMA. f. Canya usada per a fer els encanyissats. Ve a ésser

* Cp. sobre la difusión del *for de guix* y del *molino de yeso* algunas indicaciones de F. Krüger, *Hochpyrenäen* D 126 y sigs.; recientemente el estudio bien documentado de R. Violant i Simorra, *Els enfornaires al Pallars Sobirà (guixaires i calciners)*. En: Butll. del Centre Excursionista de Catalunya num. 500, 1937. Provincias vascas: Lhande s. v. *labe*; AEuFo VII, 97 y sigs.; Caro Baroja, *La vida rural en Vera de Bidasoa*. Madrid 1944, pág. 82 y sigs.; Baleares: Salvator, *Die Balearen* I, 339, II, 344, 345, 358. Murcia: W. Bierhenke, *Gipsgewinnung in Murcia*. VKR XV, 1943, págs. 309 - 331.

- com si en fos la trama. No són senceres. Són tallades per la meitat en tota la seva extensió. El canyissaire les pica i parteix fent-ne dues de cada una. És feina que es fa al tancat. A l'obra es porten les canyes ja preparades i disposades per a la feina.
- CANYISSAIRE.** m. El qui es dedica a fer els encanyissats damunt dels quals s'estén una capa de guix per a la formació de sostres completament llisos o amb motius ornamentals. És ofici annex al de guixaire. És poc considerat. Mai els guixaires, que es consideren artistes, no intervenen en les feines del canyissaire.
- CARTABÒ.** m. Eina de fusta o metall en forma de triangle molt obtús usada per a treballar en els escaires i cossos sortits. Actualment gairebé caiguda en desús.
- CAVALL.** m. Alt capitell de fusta usat per a sostenir taulons i formar la petita bastida damunt de la qual solen treballar els guixaires.
- CENTRAR.** m. Prendre les mides i previsions necessàries perquè un motiu ornamental quedi ben amitjanat damunt del sostre, paret, o altre indret on hagi d'ésser aplicat.
- CLAU PULSAR.** m. Clau gros de ganxo que es clava en lloc convenient i que té per objecte sostenir horitzontalment un regle que serveix de guia per a trenar un motllo o sabot en aplicar un ornament que es fa i s'emmotlla en el taller. Per a sostenir un regle o guia calen almenys dos claus pulsar, un per cada cap.
- CLAU PUSSAR.** m. Clau pulsar. (segons Josep Albert).
- COLLAR.** v. Aplicar una peça feta amb motllo damunt d'una paret o sostre.
- CORNISA.** f. Coronisa. (segons Josep Albert).
- CORONISA.** f. Part superior d'un motiu ornamental que ve a caure damunt de l'arquitrava.
- CREU.** f. Eina de fusta en forma de creu usada per a remenar el guix de la pastera.
- CREU DE MARCAR OVALS.** f. Eina de fusta usada per a marcar ovals amb tota precisió. Consisteix en dos travessers disposats en forma de creu: un de molt llarg i altre de curt, units de manera que sense separar-se poden moure's l'un damunt de l'altre en toda la seva extensió.
- DESGANXAMENT.** m. Juntura de dos motllos.
- DESGRUIXIR.** v. Donar la primera capa de guix damunt de les canyes per tapar l'encanyissat.
- EINA PLANA.** f. Eina usada per a perfilar. De gran aplicació dintre l'ofici. És metàl·lica d'un pam aproximat de llargada. Se la fa treballar pels caps que és precisament per on pren la forma d'eina, puix

que el mig és per agafar-la. En els caps presenta una làmina completament plana, que és la que li dóna nom. N'hi ha de molt diferents mides, precisant una o altra segons la feina. És corrent que tinguin un cap pla i l'altre en forma de gúbia: per tan vénen a ésser com dues eines.

EINA TORTA. f. Eina un semblant a l'anterior, però de forma lleugerament torta, així com l'anterior és plana.

EMBASTAR. v. Donar la segona capa de guix damunt l'encanyissat.

EMBLANCAR. v. Donar la darrera capa de guix fi i ben blanc.

EMMOTLLAR. v. Fer motius ornamentals amb guix servint-se d'un motllo de fusta. S'emmotlla al taller; a l'obra es porten les peces que han de servir d'ornament, fetes i preparades de manera que no cal més que aplicar-les i collar-les.

EMPLAFONAR. v. Fer plafons a les parets.

ENCANYISSAIRE. m. El qui encanyissa.

ENCANYISSAT. m. Teixit de canyes que es fa arran del sostre d'obra: fet pela paleta, destinat a muntar i sostenir el sostre de guix fet pel guixaire.

ENGRUIXIR. v. Desgruixir.

ENLLATAR. v. Clavar llatets damunt l'embigat del sostre d'obra.

ESCAIOLA. Tipus de guix.

ESPART. m. Brins vegetals usats per a barrejar amb el guix dels motllos per que siguin més forts, i no es trenquin amb tanta facilitat.

ESPATULA. f. Eina d'ús molt corrent pel guixaire.

ESQUITXAR. v. Llançar guix a les parets, en poca quantitat i de manera poc compacta.

ESTENDRE. v. Posar guix damunt d'una paret o sostre i fer que quedi ben repartit.

ESTOPA. f. Brins de cànem de baixa qualitat usats per a barrejar amb el guix en fer motllos a l'objecte de lligar-lo i fer que les figures emmotllades resultin més fortes i sigui més difícil el seu trancament.

FLORÓ. m. Motiu ornamental gros i que sobresurt molt del pla nivell on va aplicat. Sol fer-se en mig dels sostres. Ha caigut en desús.

FRIS. m. Motiu ornamental que es troba entre l'arquitrau i la coronisa.

GALOJA. f. Eina usada per a esquitxar. Consisteix en una fusta plana de forma rectangular amb un agafador en una de les seves cares. Se sosté amb una mà mentre amb l'altra s'esquitxa a la paret el guix contingut en la galoja servint-se de la paleta.

GARDINA. f. Eina usada per a rebaixar els motllos. És una mena de rasqueta.

- GORJA. f. Mena de volta feta pel guixaire en l'angle format per dues parets i un sostre.
- GRANSA. f. Deixalla que resulta del guix en ésser garbellat.
- GÚBIA. f. Eina tallant usada per a tallar rebaves i polir. Moltes vegades solen formar una mateixa eina amb l'eina plana, havent-hi en un cap aquesta i darrera en l'altra la gúbia. N'hi ha de diferents mides. S'apliquen per a tallar motllos i per a altres usos.
- GUIX. m. Producte natural del regne mineral que usa el guixaire com a element principal i primera matèria per al seu treball.
- GUIX COMÚ. m. Tipus de guix més generalment usat pel guixaire.
- GUIX DE MOTLLO. m. Tipus de guix usat especialment per a fer figures i motius ornamentals servint-se de motllo.
- GUIX DE RIPOLL. m. Tipus de guix procedent de guixaires de Ripoll. És considerat com el de millor qualitat.
- GUIX FORT. m. Tipus de guix de major força i resistència que el comú.
- GUIX MORT. m. Guix en estat de repòs i adormiment, que ja s'ha fet fort i ha pres consistència després d'haver estat usat i treballat.
- GUIX NEGRE. m. Tipus de guix de bona qualitat però mancat de la blancor i puresa de color, pròpia d'aquest mineral.
- GUIX VIU. m. Guix fresc i relativament tou per efecte de fer poc temps que ha estat treballat.
- GUIXAIRE. m. El qui té per ofici treballar el guix. Hi ha dues menes de guixaires; els d'obres, i els imatgers anomenats *guixaires de sants*, o *guixaires de figura*. El present vocabulari es refereix només als primers, que es dediquen al decorat d'habitacions, però fan també els elements ornamentals per a la decoració, que porten a l'obra ja fets en un taller destinat a l'efecte.
- LLATA. f. Travesser de fusta que es clava damunt de l'embigat del sostre d'obra, d'una habitació. Té per objecte sostenir el sostre de guix que es fa immediat al d'obra. Damunt de les llatas es claven les canyes mestres que fan com d'ordit a l'encanyissat, damunt del qual es fa el sostre de guix.
- LLISAR. v. Deixar ben plana i llisa la superfície d'una paret o sostre.
- LLISCAR. v. Fer córrer amb suavitat l'eina per damunt d'una superfície plana en llisar.
- LLUIR. v. Repassar una feina curant els més mínims detalls, abans de deixar-la per llesta definitivament.
- MARTELL. m. Martell de forma especial usat pel guixaire.
- MATA RACÓ. m. Gorja.
- MATAR. v. Perfilar.

- MITJA CANYA. Qualsevulla motiu ornamental de forma mig cilíndrica.
- MOTLLO. m. Objecte usat per a fer els diferents elements usats per a la decoració de què se serveix el guixaire.
- MOTLLURA. f. Fris.
- NIVELL. m. Eina usada pel guixaire per evitar l'aplicació torta dels elements ornamentals.
- OBRIR. v. Partir el canyissaire les canyes en dues meitats, obrint-les pel mig després d'haver-les picades.
- PALETA D'EMBLANCAR. f. Paleta de mida corrent usada per a emblancar. És igual a la usada pels mestres de cases, i no ofereix cap particularitat especial.
- PALETA DE DESGRUIXIR. f. Paleta molt grossa de forma rectangular, usada especialment per a desgruixir.
- PALETAIRE. m. Aprenent de guixaire o fadrí poc hàbil en l'ofici que es dedica a desgruixir perquè és feina poc delicada.
- PALETÍ. m. Paleta de mida més petita que la corrent, usada per a feines delicades.
- PARETAIRE. m. Guixaire especialitzat a treballar damunt de parets i de superfícies verticals.
- PASSADA. f. Cada una de las vegades que es passa una eina per un lloc o que es dóna una capa de guix.
- PASTAR. v. Maurar el guix en la pastera.
- PASTERA. f. Eina usada per a pastar i treballar el guix. És de fusta un semblant a un caixó de forma rectangular travessat en el seu interior per un pla inclinat disposat de manera diagonal i que rep el nom de post.
- PERFILAR. v. Polir l'aplicació d'un motllo fent que resti ben collat i encaixat i que no hi restin rebaves.
- PICAR. v. Trencar les canyes pel mig en toda la seva extensió a l'objecte de fer-ne dues meitats. És feina del canyissaire, i es fa al taller.
- PLAFÓ. m. Superfície plana emmarcada amb un element decoratiu.
- PLOM. m. Eina usada per a plomar. Consisteix simplement en un petit pes de plom posat a la punta d'un cordill.
- PLOMAR. v. Prendre les mides preventives necessàries perquè el treball resulti ben anivellat i no pari tort o esgaiat.
- POST. f. Fusta diagonal de l'interior de la pastera.
- POLIR, v. Lluir.
- PULSAR. v. Clavar en una paret o sostre dos claus pulsars per a fer-hi sostenir un regle que serveixi de guia per aplicar un o més motllos al seu degut lloc i ben anivellats.
- PUNTA CORRENT. f. Eina usada per a tallar motllos.

- RASCA. f. Eina usada per a rascar la paret. És metàl·lica. Té una fulla plana sostinguda per un mànec.
- REBAVA. f. Petit relleix fet per les vores d'un motllo en ésser aplicat.
- REGLE. m. Eina usada generalment per a pulsar. Consisteix en una fusta d'un^s cinc pams de llargada de forma intensament rectangular.
- REGRILLAR. v. Juntar motllures.
- REQUADRO. m. Motllura de quinze a vint centímetres.
- SABOT. m. Estri de fusta que serveix com de suport al motllo. Va aplicat damunt del regle o guia i al seu damunt hi va el motllo. Trena amunt i avall del regle en fer-lo servir.
- TALLER. m. Obrador on es fan els motllos, s'emmotlla el guix, es piquen les canyes i es fan totes les maniobres pertinents per al preparat de materials, de manera que a l'obra no calgui sinó la seva aplicació. Moltes voltes el taller és un camp a l'aire lliure tancat per una paret amb un senzill porxo per posar-hi les eines i materials a supluig.
- TALOIXA. f. Galoja.
- TATXA. f. Tipus especial de clau usat pel canyissaire per clavar les canyes mestres a les llatres.
- TIRADA. f. Passada.
- TOC. m. Adob del detall d'un motllo o del seu collament.
- TRAVA. f. Llistó clavat amb un clau que es posa sota el nivell per assegurar-ne l'estabilitat.
- TRENAR. v. Fer córrer amunt i avall del regle o guia el sabot sostenint el motllo.

El barretaire *

El present vocabulari ha estat recollit a Barcelona de boca dels mestres barretaires Joan Canals i Urbà Goya, ambdós barcelonins que havien après i exercit l'ofici a Barcelona durant molts anys.

ABOCAR. v. Posar l'arcabó quan surt de l'arcadóra a la marxadora per

* Aprovechamos la ocasión para llamar la atención sobre la barretina, cuyo tejido es de punto: tocado típico de los catalanes.

Sobre las formas y la difusión de la *barretina* (también fuera de Cataluña) cp. Hochpyrenäen D 110 - 111; numerosas ilustraciones en Dicc. Alcover; Dicc. Salvat; J. Amades, *Indumentaria tradicional*. Barcelona 1939., págs. 22 y sigs.; id., *Notes d'indumentària*. Barcelona 1936, pág. 12 y sigs.; R. Violant i Simorra, *Paralelismes culturals entre Sardenya, Catalunya i Balears*. En: Studi Sardi, Sassari, Anno IX, 1949.

a marxar-lo. És feina molt delicada puix que l'arcar és només una estesa de pèl sense gens de cohesió i cal que en posar-lo de l'arcadora a la marxadora no es desfaci ni perdi la forma de la seva disposició; del contrari el vestit sortiria desigual de gruix o amb falles i forats. El motllo de l'arcador porta unes anelles a un costat del marc les quals encaixen amb uns pius de la marxadora, a fi de poder tombar amb certa precisió l'arcat i de tenir la seguretat que el motllo no es bellugarà. El primer arcat que hom posa a l'arcadora es tomba damunt d'un coixí de cartó prim i flexible, que es posa damunt del llit o pla nivell de la marxadora, i, entre arcat i arcat, sempre cal posar-s'hi un coixi per evitar la barreja dels arcs.

ACABAR. v. Planxar un barret de copa i ala com darrera operació que hi fa el barretaire abans de guarnir-lo; feina pròpia de la guarnidora.

'ACINTURAR. v. Cinturar, marcar la cintura del barret. Assenyalar ben bé l'angle que formen les ales i la copa.

AGAFAR COS. v. Prendre consistència el con per efecte de l'engomat.

ALA O ALES. f. pl. Part del barret que volta la copa i que, si bé forma part integrant del barret, pot considerar-se accessòria ja que no és precisa a l'essència del barret, puix que les ales són relativament modernes dintre la llarga vida del barret. Sembla que originàriament tenien per objecte projectar ombra damunt de la vista i facilitar la visió, i que d'ací derivi el qualificatiu espanyol de *sombrero*. Avui les ales són només ornamentals.

Les noies em diuen Toni
perquè no en porto barret
i a casa en tinc un sense ales
que el guardo per quan fa fred.

(Corranda popular)

Ai, noia, baixa'm a obrir
que en tinc la barba gelada
i les ales del barret
totes plenes de rosada.

(Cançó *Sota de l'om*)

Allí dalt de la muntanya
n'hi ha un home petitet,
que fa ballar la seva dona
amb l'aleta del barret.

(Corranda popular)

Tinc copa
i no puc beure,
tinc ales,
i no puc volar,
tinc corona,
i no sóc capellà.

(Endevinalla del barret.)

Molt semblant a una cassola,
té ales, però no vola.

(Endevinalla del barret.)

Tinc pèl i no sóc cap bèstia,
tinc ales i no sóc ocell.

(Endevinalla del barret.)

ALÇA. f. Estri usat per a fer els barrets de copa.

ALLISADOR. m. Obrer especialitzat a allisar o planxar. Planxador.

ALLISAR. v. Planxar, aplanar, treure la més mínima arruga del barret.

ANIMA. f. Interior del feltre, cos o cor del feltre.

APLACAR. v. Marxar, lligar, teixir el vestit del barret amb la marxadora.

APLANAR. v. Donar a l'ala una direcció completament plana, fent desaparèixer les arrugues i l'entrecament i aspror que pugui conservar de la fula. S'aplana damunt de la mitja lluna.

ARCA. m. Estri destinat a penjar-hi les pells de conill mentre se'n treu el pèl. Es penja al sostre i consisteix en una tija de fusta amb un traveser a la part inferior que porta uns fils que sostenen la pell.

ARCADORA. f. Màquina rudimentària i primitiva destinada a destriar el pèl i a estendre'l en una capa finíssima que ja pren la forma de vestit. Per una boca de llauna semblant a una bústia es tira el pèl en la quantitat que hom vol destinar a un vestit. Cal tirar-li a petits grapadets i surt tant millor com en més petites quantitats s'hi tira. El pèl va recollit per una pala de fusta que fa el paper de ventilador i que el tira enlaire vers la guitarra que és un seguit de cordes metàl·liques paral·leles que en rebre el pèl el destrien i l'escampen, i cau damunt del motllo que és un marc de fusta cobert per una tela metàl·lica damunt de la qual es marca la forma que ha de tenir el vestit. L'arcadora s'ha de tancar hermèticament per totes les esclotxes, puix el vent que es produeix en el seu interior que fa voleiar el pèl el faria sortir a fora pel més mínim interstici que trobés. L'arcadora té una maneta al costat que, en fer-se rodar, posa en moviment giratori la pala que alça i ventila el pèl.

ARCAR. v. Fer el vestit destinat a un barret servint-se de l'arcadora.

Teixir el pèl destinat a un vestit. És la primera operació que hom fa quan tracta de fer un barret un cop obtingut el pèl o sigui la primera matèria, i un cop posada la quantitat que hom desitja en la producció del vestit.

ARCAT. m. Vestit de barret tal com surt de l'arcadora estès damunt del motllo. L'arcat forma una capa o làmina de pèl tan prima i tan subtil que no es pot tocar amb la mà perquè es desfà, puix que el pèl està encara només estès però no té encara cap lligam ni cohesió. Perquè es lligui o teixeixi cal marxar-lo, operació complementària d'arcar-lo.

ARÍFERO. m. Petita llenca de tela rissada que es posa sota de la badana al davant i al darrera del barret a fi que es begui la suor i que no s'esbruti el barret tan aviat com lo faria sense l'arífero.

ARNADILLU. Ingredient usat per a tenyir els barrets.

ARU. m. Forma especial per a les ales. Com la forma de la copa, és de fusta de boix i té una forma circular convenient a la forma de les ales.

BACÍ. m. Barret de copa.

BADANA. f. Tira de pell que hom posa en la part interior i inferior del barret, per l'indret que correspon al lloc on el barret toca al front i que té per objecte evitar que la suor mulli el feltre i taqui el barret.

BALUART. m. Eina de fusta destinada a fer baixar la corda que lliga el casc a la forma fins a la cintura.

BANDES. f. pl. Parts laterals de la copa.

BARRET. Peça de vestir que serveix per a cobrir el cap, fet ordinàriament de feltre o palla.

Marit quan seràs mort
quin marit vols que prenga,
el del barret rodó
o el de la capa verda.

(Cançó popular *La Jutgessa*).

Un de jove i un de vell
amb un *barretó* que duïen,
un de jove i un de vell
amb un *barretó* vermell.

On hi ha barrets
no hi campen caputxes.

BARRET BURELL. m. Barret fet de llana de burell i del color propi d'aquest tipus de llana. Aquests tipus de barrets no tenien la finor ni la suavitat dels barrets de feltre i fa temps que han caigut en desús.

Marit quan seràs mort
 quin marit vols que en prenga,
 el del barret burell
 que en té moltes hisendes.

(Variant de la cançó popular "*La jutgessa*").

BARRET D'APOTECARI. m. Barret de mitja copa.

BARRET DE CAÇARANYES. m. Barret de mitja copa. Deu el seu qualificatiu a ésser usat pels cotxers dels cotxes de morts qualificats humorísticament de caçaranyes.

BARRET DE CAMISETA. m. Barret de mitja copa.

BARRET DE CAPELLÀ. m. Barret propi dels capellans. Es caracteritza per tenir la copa molt baixa i semiesfèrica i les ales considerablement grosses i planes en un tipus i un xic corbades dels costats, en altres. Són fets de dues maneres, tots de feltre, durs, com els barrets anomenats de castor, però envellutats i peluts com els barrets de vellut, o bé com els barrets de copa o sia amb una barreja feta de pèl ordinari i dur, forrada amb vellut de seda a tall de camiseta, com els barrets de galleda, o de mitja copa. En lloc de cinta va guarnit amb uns cordons de seda acabats amb unes borles. El cordó és tant més llarg com millor és el barret i com més categoria i dignitat jeràrquica té el qui el porta, i arriba un punt en què fins les borles que també augmenten en valor i en qualitat arriben fins a penjar part darrera del barret. Aquest tipus de barret, avui propi només dels eclesiàstics, havia estat en altre temps el barret general i comú, que s'ha sostret a l'evolució de les modes i ha sobreviscut als canvis i a les reformes nombrosíssimes per les quals ha passat el barret a través de diferents segles. És remarcable que aquest tipus de barret hagi estat encara en ús fins fa poquíssims anys entre els pastors pirinencs catalans i que encara el duen alguns pastors pirinencs aragonesos. El barret de pastor és igual en forma al de capellà però més estret d'ales i sempre planes, així com en el de capellà algunes vegades es torcen lleugerament. Fins ara els pastors dels Pirineus es feien ells mateixos els barrets usant procediments tradicionals que no ens ha estat possible de recollir. És de remarcar que els pastors facin servir el barret fins que no en resta bocí i que hi ha barret que el duen tres i quatre generacions, fet que fa molt possible que la generació usi barrets fets pels propis pastors fa cinquanta o seixanta anys i per tant que s'hagi perdut la tradició pastoral de fabricar-se'ls. Catalunya havia gaudit de fama per la fabricació de barrets de capellà i en altre temps se n'enviaven grans partides a França i a d'altres països.

BARRET DE CASTOR. m. Hongu. Antigament quan encara s'usava

el pèl de castor com a primera matèria per a la producció dels barrets, els hongus eren fets, precisament, de castor i foren el darrer tipus de barret fets de castor.

BARRET DE COPA. m. Capell amb la copa de forma cilíndrica folrada de seda i amb les ales fortes i dures també folrades de seda per la part superior i de merino per la part de sota. Es considera com el barret de luxe per excel·lència, i s'usa en actes d'etiqueta, cerimònia i gran gala. Antigament era obligat en els balls que hom qualificava de gala i de carnestoltes. Hi havia establiments que en llogaven per cinc pessetes cada dia. L'havien portat com a distintiu de l'ofici els velers o teixidors de vels i de seda, els gravadors i els argenters, i no era permès el seu ús a tot portar a cap altre obrer.

BARRET DE COTXER. m. Barret de mitja copa. Deu el seu qualificatiu al costum d'ésser usat pels cotxers quan van de mitja gala. Actualment gairebé són els cotxers els únics que l'usen.

BARRET FORT. m. Hongu.

BARRET DE MARINER. m. Batalera de feltre. Barret de copa baixa i forta i d'ales amples toves i un xic decantades enlaire.

BARRET DE METGE. m. Barret de mitja copa.

BARRET DE MITJA COPA. m. Capell amb la copa cilíndrica i lleugerament cònica, relativament alta en relació a la mida dels barrets de copa. Havia estat el barret clàssic i típic dels metges, dels juristes i de la gent doctorada. Avui el porten els cotxers en general i en especial els cotxers dels cotxes de morts. La copa d'aquest barret és de feltre, així com la del barret de copa és de seda. La copa d'aquest barret és feta com la del barret de copa i consta de tela engomada i camisa.

BARRET DE MOSSO. m. Barret propi i típic de mosso d'esquadra. Té la mateixa forma d'un barret de copa, segons una de les seves formes antigues, possiblement del primer quart del segle passat, puix que fins aleshores aquest cos armat havia usat barret tricorni o de gresol. La seva copa és lleugerament cònica. És fet de feltre i endurit com els barrets de castor però generalment no és tan fi. És possible que aquest tipus de barret fos amprat a la clerecia. Els capellans francesos durant una temporada usaren aquesta mena de barret, sobretot per estar per casa, i més encara els que tenien alguna dignitat o títol eclesiàstic que els elevava per damunt del poble tonsurat. El tipus de barret propi del mosso d'esquadra dóna distinció i to, i el seu ús enclou un sentit de categoria. Molt d'acord amb la que hom ja es proposà a aquest cos armat en el temps en què fou introduït l'actual barret de copa en el seu uniforme.

BARRET DE PALLA. m. Barret fet amb palla teixida i cosida. La palla és de procedència oriental, especialment japonesa i filipina; arriba a casa nostra ja teixida i en trenes que formen unes madeixes de forma especial. Els nostres barretaires fan els barrets servint-se de la primera matèria que reben ja preparada de l'estranger.

BARRET D'ESCORREPEIX. m. Hongu.

BARRET DE VELLUT. m. Barret fet amb feltre pelut, que sembla talment de vellut de seda. Aquesta mena de feltre és molt difícil de fer. Els barretaires catalans són molt poc destres per a fer-los; els pocs que es porten a casa nostra són de procedència txecoslovaca.

BARRET MEXICA. m. Barret tot ell molt tou i sobretot d'ales amples.

BARRET TOU. m. Barret de feltre tou de tacte i flonjo.

BARRETAIRE. m. El qui té per ofici fer barrets. El terme és poc usat tant entre la gent de l'ofici com pels que hi són estranys. El mot més corrent és el de sombrerer. Antigament se l'havia anomenat capeller. Aquest mot no l'hem trobat viu ni entre barretaires ni entre particulars. Els barretaires tenen fama de beverris, tant és així que el poble gairebé agermana les dues idees. No és dels oficis que assoleixi major simpatia en general.

Si em fes barretaire
em naixerien els fills sense cap.

(Ponderatiu de mala ventura i de dissorts)

BATALERA. f. Barret de copa baixa i forta i ales amples i toves, que es decanten lleugerament enlaire. N'hi ha de feltre i de palla. Els de feltre són propis de mariners i pescadors i els de palla solen dur-los els infants.

BIMBA. f. Hongu.

BOCA. f. Part inferior o obertura de la copa, indret per on el barret entra al cap.

BOLET. m. Barret tou de feltre de forma un semblant a un bolet. Aquest tipus de barret havia estat molt usat pels artistes i idealistes. Junt amb la xelina i les calces amples havia estat usat pels primers lluitadors de la causa catalanista i pels defensors i vindicadors dels drets de Catalunya. Hi ha una endevinalla que juga amb la doble idea que significa el terme bolet i que diu:

Em faig
i em fan
si em faig
em mengen
si em fan
em porten.

quan és vegetal es fa per ell i neix espontàniament i aleshores és menjat, però quan es tracta del barret no es fa per ell mateix sinó que el fa el barretaire o sia que el *fan* i aleshores el *duen*.

BOMBÍ. m. Hongu.

BONY. m. Defectuositat del barret quan no està prou ben enformat.

BORDE. m. Vora de les ales.

BRIDAR. v. Donar a la vora de les ales una mica de decantament vers la copa o la cintura.

BRIDAT. m. Torçament que forma l'ala del barret per la seva vora i en direcció vers la copa o la cintura. Se la qualifica de bridat quan el torçament simètric i regular en tota l'ala és tan ample dels costats com del davant i del darrera.

BURRO O BURRET. m. Plat de fusta molt ample i un xic convex, damunt del qual es posa el fornilló quan es conforma el barret. És més corrent la forma diminutiva.

CABAT. m. Operació final que hom fa a un barret abans de guarnir-lo, i consisteix en això: planxar-lo de copa i ala.

CAGAR-S'HI LA MOSCA. Descompondre's o corrompre's una pell de conill.

CALDERA. f. a,) Recipient destinat a contenir el fulador en la fula.
b,) Recipient on es posen els barrets a bullir amb el tint quan es te-
nyeixen. c,) Barret de mitja copa.

CAMISA. f. Funda de seda que tapa el casc del barret de copa i constitueix la part exterior de la copa d'aquest tipus de barret. La camisa està formada per dues peces: una de rodona que constitueix la copa i una tira o franja que forma les bandes i els entrefrentes. La camisa l'apliquen damunt de la tela d'engomar, dones especialitzades anomenades muntadores. S'anomena també camisa a la funda del barret de mitja copa, però la camisa d'aquests barrets és de feltre i no de seda com la dels barrets de copa.

CAMISETA. f. Camisa de feltre del barret de mitja copa.

CAMPANA. f. Vestit del barret quan surt de fula.

CAMPETXU. f. Ingredient usat per a tenyir de negre.

CANAL. f. Gresa o encaix que forma el volt o forma de les ales a l'objecte de passar-hi la corda en lligar-les.

CAPA. f. Cada un dels gruixos de goma que hom dóna a les ales en engomar-les.

CAPARRÓS. m. Ingredient usat per a tenyir els barrets.

CAPELLER. m. Barretaire. És terme antic que no hem trobat viu en el llenguatge actual ni entre la gent de l'ofici ni entre els estranys.

- CARA. f. Qualitat i condició del pèl usat per a fer barrets.
- CARA BONA I CARA MALA. f. Barreja de pèls de dues qualitats una de millor amb altra d'inferior que hom fa per a produir barrets de qualitat mitjana.
- CARDETA. f. Eina usada per a pentinar els barrets de copa, els barrets de capellà i els barrets de vellut. És una mena de raspall de pues metàl·liques molt curtes i molt suaus.
- CARGOLAR. v. Enrotllar tot el vestit començat per un dels seus caps en fular el feltre. Es cargola nombroses vegades ara per un cap ara per l'altre de manera alternada, si bé no observada molt rigorosament.
- CASC. m. Barret des que se l'enforma fins que se'l guarneix.
- CASTOR. m. Pèl d'aquest rosegair que algun temps havia estat usat per a la fabricació de barrets. Avui només es gasta pèl de conill i de llebre, i no és de record dels actuals barretaires l'ús de pèl de castor, però una arrelada rutina fa anomenar al pèl de conill pèl de castor, y hom fa veure al públic que es gasta pèl d'aquesta mena en lloc de pèl de conill.
- CENDRÓS. m. Color uniforme indefinit, però un xic semblant al color de la cendra, propi del pèl en sortir de la soplosa i del vestit en sortir de l'arcadora i de la fula. Tots els barrets quan encara estan en estat de vestit són cendrosos, puix que és el color propi del feltre abans de tenyir-lo.
- CENTRAT. m. Petita curvatura que pren el barret per la parte de les ales i vista de costat.
- CINTA. f. Tira de teixit de seda que volta la part inferior de la copa del barret immediata a la cintura. La qualitat, amplada i el color de la cinta varia segons els capritxos de la moda; amb tot, és corrent que el color de la cinta sigui del tot exacte al del barret i un cop hom té les cintes procura tenyir els barrets del mateix color que les cintes que ha adquirit. Sovint es fa difícil encertar el just color de la cinta i calen fer nombroses proves i, en ocasions, àdhuc cal recórrer al productor de les cintes per conèixer els ingredients, colorants emprats en tenyir la cinta per poder-se així millor adaptar al color desitjat.
- CINTURA. f. Punt del barret on s'ajunta les ales amb la copa. Angle que forma la juntura de les ales i la copa.
- CINTURAR. v. Marcar bé la cintura del barret. Assenyalar ben bé l'angle que forma la juntura de la copa i les ales.
- CLASSE. f. Llustre, brillantor del barret. Abans hom jutjava la qualitat d'un barret pel seu grau de llustre; modernament aquest costum s'ha perdut.
- CLOIXA. f. Vestit del barret quan surt de fula.

COBRIMENT. m. Funda de seda envellutada que cobreix els barrets de capellà de bona qualitat. El barret, pròpiament dit, rep el nom de *xanflaina* o *xaflaina* i se'l cobreix o forra de vellut de seda que constitueix el cobriment.

COBRIR. v. Forrar de seda una xanflaina de barret de capellà.

COLA DE PEIX. f. Ingredient usat per a engomar barrets de palla.

CON. m. Vestit d'un barret des que surt de mans de les vestidors fins que se l'engoma.

CONFORMAR. v. Ajustar la boca d'un barret de palla a la mida justa del cap del qui ha de portar-lo. Fer venir a mida un barret de palla.

CONILL. m. Pèl d'aquest animal usat per a la fabricació del feltre utilitzat per a fer barrets.

CONTRAPÈL. m. Sentit contrari al que segueix el pèl que forma el feltre del barret.

COPA. f. Part del barret que es posa dintre del cap i que cobreix la testa, i que pròpiament constitueix el veritable barret.

No em diries tu soldat
si era feia o si era guapa?
—Aquí la duc retratada
a la copa del barret.

(Cançó del "Quintadu")

Tinc copa
i no puc beure,
tinc ales
i no puc volar,
tinc corona
i no sóc capellà.

(Endevinalla del barret).

CORDA. f. Corda de cànem aplanada i neta de borrim i que hom usa per a lligar i subjectar la copa del casc damunt de la forma.

CORDA DE BRIDAR. f. Estri usat per a bridar. Consisteix en una tira que té forma de mitja lluna un semblant a la de la vora de l'ala i d'amplada igual a la que hom vol donar al bridat. S'aplica damunt un costat de l'ala per la part superior i, seguint la seva guia, hom doblega al seu damunt l'ala. A jutjar pel seu nom, en altres temps devia ésser una veritable corda.

CORDA DE DORSER. d. Estri usat per a fer el tipus de bridat qualificat de dorsé. És com la corda de bridar però així com aquesta és de mida igual en tota la seva extensió, la corda de dorser va aprimant-se

i estrenyent-se per cada cap adoptant la mateixa forma del tipus de bridat que porta com a qualificatiu.

CORDA DE GUITARRA. f. Fil metàl·lic semblant a una corda de guitarra que en gran nombre i distribuïts en línies paral·leles reben el pèl que llença la pala de l'arcadora i el destria i escampa.

CORDONET. m. Fil de seda filat a tall de cordó que va posat tot al volt de la cintura del barret i que serveix per a lligar-se'l al trau de la solapa els dies de molt vent i evitar així que si el vent fa sortir el barret del cap no se'l pugui emportar.

CORONA. f. Part superior del barret. Coroneta.

Tinc copa
i no puc beure,
tinc ales
i no puc volar,
tinc corona
i no sóc capellà.

(Endevinalla del barret.)

CORONETA. f. Part superior de la copa.

CORONILLA. f. Part superior de la copa.

COS. m. Consistència que pren el con en engomar-lo.

COSIDORA. f. Dona que cus els barrets de palla. Es cusen amb una màquina especial i en forma d'espiral. Comencen per la roseta o part central o de la coroneta i van cosint en redona i seguint la direcció marcada per un motllo amb el qual donen forma al barret.

COSTURA. f. Punt on s'ajunten les dues peces que formen el vestit. És d'advertir que, malgrat el recte significat d'aquest terme, la costura no és cosida; es fa sobreposant les vores de les dues peces una damunt de l'altra i soldant-les a còpia de mullar-les i de picar-les, i si hi ha alguna falla o lloc que resulta més prim, s'omple amb pèl de conill fins al punt de donar-li el mateix gruix que la resta del feltre. La juntura o costura ben feta ha de restar completament dissimulada i no s'ha de conèixer que el vestit primer i més tard el barret que resulta del vestit està fet amb dues peces.

COURE. v. Sotmetre els barrets de castor a l'acció del foc a l'objecte que prengui consistència la llaca de l'engomat i per donar-los la duresa i encarcament propis d'aquest tipus de barrets.

CREMAR. v. Rebaixar excessivament el con d'un barret per efecte de tosquejar-lo massa.

DARRERES. m. pl. Part posterior del barret. Abans de posar-hi la badana o dessuador el barret tant és del davant com del darrera. Hom

només els distingeix en posar-hi el dessuador; car, per consuetud, hom fa escaure la juntura de la badana al darrera i hom posa la cinta també en direcció determinada, per la qual també es marca el davant i el darrera del barret. La direcció de la cinta varia segons la moda i no respon a cap hàbit tradicional.

DAVANTS. m. pl. Part davantera del barret. La forma de la copa és exactament igual pels dos extrems no hi ha cap diferència que marqui els davants ni els darreres. La badana estableix la direcció del barret. La costura s'acostuma a posar als darreres, i la cinta, que segueix la direcció del barret, segons la moda.

DESSUADOR. m. Tira de badana que es posa a la part interior i inferior de la copa per l'indret on el barret toca al cap i que té per objecte evitar que la suor toqui directament al feltre i que el taqui.

DOBLAR. v. Doblegar el vestit que surt del marxador per passar a la fula. Es doblega seguint una forma i un doblegat especial propi i tradicional.

DOBLE. m. Doblec tradicional i especial que hom fa del vestit en sortir de la fula.

DOL. Tira o franja de merino negre que hom aplica damunt de la cinta en la part inferior de la copa i tocant a la cintura per indicar que qui porta aquell barret està en període de dol.

DONAR FORMA D'ALA. v. Marcar la forma a les ales, en els barrets de castor.

DONAR MARXA. v. Lligar i teixir els vestits dels barrets per mitjà de la marxadora.

DONAR TOSCA. v. Fregar els cons amb pedra tosca quan surten del tint per a suavitzar-los, fer-los més fins i treure'ls l'aspror.

DORSAR. v. Bridar l'ala del barret donant-li la forma qualificada de dorsé.

DORSÉ. m. Bridat de forma especial més ample dels costats que del davant i del darrera. El torçament de l'ala qualificat de dorsé va minvant i estrenyent-se en arribar a la part davantera i posterior del barret i acaba per desaparèixer del tot en ésser ben al davant i al darrera del barret.

DORSÉ COSIT. m. Bridat del tipus dorsé que es cus de la vora en lloc de deixar-lo només cargolat com en la forma corrent.

DRET. m. Direcció que segueix el pèl que forma el feltre la qual es decanta de l'esquerra a la dreta.

EMBUT. m. Boca metal·lica semblant a una bústia per on es tira el pèl a l'arcadora.

- EMMOSCAR-SE. m. Descompondre's o corrompre's una pell de conill.
- EMMOTLLAR. v. Ajustar el cosit del barret de palla a la forma i a les mides que el motllo assenyala.
- ENCOLAR. v. Sotmetre els barrets a un pintat de goma o cola. S'encolen amb un pinzell. Les ales es pinten diverses vegades amb cola o goma molt espessa; la copa una sola vegada i amb goma clara. S'usa goma de cirerer o dragant per als barrets tous i goma laca per als barrets forts o de castor.
- ENDRET. m. Dret, direcció que segueix el pèl que forma el feltre i que ca d'esquerra a dreta.
- ENFORMAR A L'AIGUA. v. Fular, donar al vestit que surt de l'arcadora la mida, gruix i espessor convenients. Sotmetre el feltre a les operacions i treballs propis de la fula. Teixir el feltre.
- ENFORMAR LA FULA. v. Posar el con o vestit a la forma un cop el deixen les cosidores a l'objecte d'iniciar ja la forma que deurà tenir el barret.
- ENFORMAT. adj. Feltre o vestit que ja ha sortit de fula i que té la mida i la forma pròpies del vestit.
- ENFULAT. adj. Enformat, feltre que ha sortit de la fula i ja té la mida i la forma pròpia del vestit.
- ENGOMADOR. m. Obrer especialitzat a engomar.
- ENGOMADORA. f. Indret de l'obrador on s'engoma.
- ENGOMAR. v. Encolar. Sotmetre els barrets a un pintat de goma. Es pinten amb goma de cirerer o goma bragant els barrets tous i amb goma laca els barrets de castor o forts. Les ales s'enformen diverses vegades amb goma molt espessa i la copa només una vegada i amb goma molt clara.
- ENGOMAT. m. a,) Fet d'engomar un barret. b,) Quantitat de goma precisa per a engomar un con o casc.
- ENLLACAR. v. Engomar, encolar o pintar amb goma laca els barrets de castor.
- ENREVÉS. m. Revés, contrapèl, idea contrària de dret i endret. Direcció contrària a la que segueix el pèl que forma el feltre.
- ENTRAR. v. Copejar el con amb la mà en engomar, a l'objecte que la goma entri i sigui absorbida pel feltre.
- ENTRAR-SE. v. Encongir-se el feltre per efecte de la fula. Tal com més s'entra, més ben fulat resulta el feltre i de millor qualitat resultarà el barret que se'n faci.
- ENTREFRENTES. m. pl. a,) Part davantera i posterior de la copa. Hom els qualifica del davant o del darrera segons quina sigui la seva

orientació. b.) Petits ensorraments de la copa que hom fa vora de la coroneta de la copa per donar al barret fantasia i elegància segons la visió moderna de la moda. Aquests entrefrentes els fa el qui usa el barret, que sol fer-los en el moment de posar-se'l. Hi ha qui només els fa al davant i qui els fa també al darrera.

ESBORRONAR v. Fer estarrufar el pèl dels barrets de capellà i de vellut.

ESCAGARRINAR-SE v. Produir-se alguna clariana o algun aprimament de gruix en el pèl de l'arcad. L'escagarrinament sol produir-se en abocar l'arcad a la marxadora.

ESCALFORETA, f. Atuell destinat a produir vapor damunt del qual es posa el feltre. En enformar el feltre cou i dóna consistència a la forma que hom dóna al casc. L'escalforeta es fa amb una planxa ben calenta damunt de la qual hom posa un drap mullat i al seu damunt un cilindre ample de llauna per on puja el vapor que es desprèn del contacte de l'escalfor amb la mullena. El feltre es posa damunt del canó o cilindre de llauna que condueix el vapor.

ESCORREDOR. m. a.) Indret de l'obrador on s'escorren i estenen els vestits quan surten de la fula o del tint. b.) Penjador on es posen a escórrer i estenen els vestits.

ESCORREPOPS. Hongu.

ESCÓRRER. v. Penjar el barret en els penjadors o escorredors, a l'objecte que se li escorri la humitat un cop ha sortit de fula o de l'engomat.

ESQUITXAR. v. Tirar una mica d'aigua damunt de l'arcad quan es posa a la marxadora a fi d'afavorir que es marxi, lligui i teixeixi bé el vestit. Per esquitxar es té una galledeta d'aigua al costat de la marxadora i s'esquitxa amb una escombreta d'espert. Hom deu procurar només esquitxar, no mullar, puix si el pèl està massa humit no es teixeix bé.

ESTENDRE. v. Posar a escórrer el feltre un cop sortit de fula, a l'objecte que perdi la humitat.

ESTENEDOR. m. a.) Lloc de l'obrador on s'estenen els feltres en sortir de fula o del tint. b.) Barra o canya travessera on s'estenen els vestits.

ESTOVAR. v. Mular l'ala amb una esponja a l'objecte de suavitzar-la i poder-la treballar.

ESTUFA. f. Aparell molt primitiu i rudimentari usat per a coure els barrets de castor un cop han estat engomats.

FABRICANT DE PÈL. m. El qui té per ofici treure el pèl de les pells de conill i de llebre, classificar-los i barrejar els dels diversos colors com a primera matèria per a la fabricació del feltre utilitzat per a produir els

barrets. Abans eren els mateixos barretaires els qui treinen el pèl de la pell; més ençà constitueix un ofici a part si bé hi ha fabricants importants de barrets que es preparen la primera matèria.

FALCA. f. Petita tira de feltre o de suro que hom posa als costats de la boca del barret i sota de la badana quan el barret és una mica gran. És usada per a enxiquir una mica la boca i fer-lo venir a la mida.

FALTA. f. Punt de la vora del vestit quan surt de la fula que resulta prim o mancat de pèl i que en fer el vestit resulta més prim o menys gruixut que la resta del feltre. Les falles deuen corregir-se omplint-les de pèl fins a donar al vestit un gruix igual en tot ell.

FALTA. f. Falla, manca de prou gruix de pèl en la vora del feltre que forma el vestit i que cal omplir en fer les vestidores la costura del vestit.

FELTRE. m. Llenç utilitzat per a la fabricació de barrets. Està fet amb pèl de conill. A casa nostra rarament se n'usa d'altre animal. El feltre no és teixit; es forma per efecte de la compressió i de la mullena i mercès a unes barbes viscoses que forma el pèl, les quals faciliten que el pèl s'agafi l'un amb l'altre pel sol efecte de la compressió i sense cap element aglutinant.

FELTRÓ. m. Bocí de feltre de forma circular que serveix com de post de planxar i damunt del qual es posa el barret quan es planxa.

FER CINTURA. v. Cinturar, marcar bé la cintura; angle que forma la juntura de les ales amb la copa.

FLOCA. f. Grapat de pèl sense treballar i tal com surt de la pell en treure'l.

FLUIX. adj. Poc fulat, poc espès, flonjo perquè no ha estat prou ben picat en fular-lo. S'aplica al feltre.

FORMA. f. Motllo de fusta que té la forma igual a la copa del barret i que serveix per a emmotllar els barrets i donar-los la justa forma que hom desitja que tinguin. La figura varia de configuració, aspecte i mida per seguir el corrent de la moda. La forma és massissa de fusta, generalment de boix, i per poder-la manejar té al fons tres forats disposats de manera que poden posar-s'hi els tres dits de la mà. Per poder treballar amb la forma i a fi que no quedi massa aplanada damunt del taulell, circumstància que no permetria treballar les ales, s'aplica al fons de la forma una peça de fusta accessòria, rodona, que rep el nom de platet i que manté la forma un xic enlaire. El platet porta uns pius que encaixen amb els forats de la base de la forma i que serveixen per a subjectar forma i platet.

FORMA DE FULA. f. Forma i mida del vestit quan surt de la fula.

FORNILLÓ. m. Estri usat per a conformar i centrar el barret i fer-lo

venir a la mida justa del client. Gairebé només es conformen els barrets de palla. Consisteix en una fusta plana de forma el·líptica un semblant a la boca del barret i un xic còncava per una de les cares.

FORRO. m. Folre de seda que cobreix l'interior de la copa. Només porten forro els barrets molt bons. Xanflaina o xaflaina. Barret de capellà sense cobrir.

FORTALESA. f. Grau de gruix i d'atapeïment que hom dona al vestit en fular-lo.

FRANJA. f. Part de la camisa dels barrets de copa i de mitja copa que forma les bandes i els entrefrentes.

FULA. f. a,) Part de l'obrador on es fula. b,) Estri usat per a fular. Consisteix en una mena de taula amb un forat circular en el centre, en el qual hi ha una caldera on es posa el fulador o el líquid usat en fular. Sota de la caldera hi ha un fogó per a escalfar el fulador i mantenir-lo sempre al grau d'escalfor convenient. c,) La taula que forma la fula i damunt de la qual treballen, piquen o fulen els fulistes; és quadrada, si la fula és per treballar-hi quatre homes; sisavada, si n'hi han de treballar sis, o vuitavada, si n'hi han de treballar vuit. El pla de la taula no és completament horitzontal, s'inclina lleugerament i fa una mica de vessant vers la caldera del centre i té un aspecte un semblant a les batedores dels safarejos, puix que el fular té certa semblança amb el rentar.

FULADOR. m. Líquid usat en fular per a mullar el feltre del vestit. Està compost d'una gran quantitat d'aigua en la qual es barreja una mínimíssima part d'oli de vidriol. La barreja de l'oli amb l'aigua cal fer-se en molt petitíssimes proporcions per a evitar que es sulfuri i que en saltar de l'aigua no faci mal als fulistes. El fulador, en fular, cal mantenir-lo sempre ben calent, i per a escalfar-lo es posa dintre d'una caldera que ja forma part de la fula; sota de la caldera hi ha un fogó que manté contínuament el fulador al grau d'escalfor convenient.

FULAR. v. Treballar el feltre per donar-li cos, gruix i consistència. El feltre del vestit quan surt de l'arcadora és prim i poc consistent i de mida si fa no fa quatre vegades superior a la que deu tenir el casc. Per reduir-lo a la mida normal i per donar al feltre la deguda consistència, cal fular-lo. El fulista, damunt de la taula de la fula, cargola el vestit totalment, però començant per un dels seus caps i en sentit diagonal, i un cop cargolat el banya en el fulador calent de la caldera de la fula on el suca primer per un cap i seguidament per l'altre. Quan el vestit està ben xop el treu; i damunt de la taula de la fula, ara cargolat com quan l'han mullat el fulador, ara ben estès, el va copejant amb la

sabatilla i el va treballant i manejant per un igual en tota la superfície a fi que resti per tot arreu igual de gruix d'espessor i de consistència, puix que si el fulador no cura bé la feina i treballa el feltre del vestit més per un costat que per un altre, el vestit, primer, i, més tard el barret, resultaria desigual de gruix. Cal advertir, però, que la part corresponent a les ales del futur barret sempre es fula i es treballa més que la part corresponent a la copa, puix que el feltre de la copa mai és tan gruixut ni atapeït com el de les ales. Quan el feltre s'ha refredat massa, a judici del fulista, torna a cargolar-lo si el tenia estès i el suca altra vegada en el fulador, i torna altre cop a picar-lo amb la sabatilla com ha fet primer, ara mantenint el feltre cargolat, ara estès. L'operació es repeteix tantes vegades com cal, a judici del fulista fins que el vestit ha restat reduït si fa no fa a la quarta part de la mida que tenia en començar a fular-lo o millor encara, fins que ha arribat a assolir el gruix que li desitja donar, puix que la gràcia del bon fulista no radica en la reducció que doni al feltre del vestit sinò en el grau de resistència i, més encara, en la regularitat i en la igualtat de densitat que doni a tot el feltre. Cargolar el feltre, per sucari-lo i fular-lo novament, no es fa sempre per un mateix cap; s'alternen molt sovint i es cargola nombroses vegades per cada un dels quatre caps.

FULAT. m. Vestit reduït a la quarta part, per efecte de la fula.

FULISTA. m. Treballador especialitzat a fular. És ofici molt dur, puix que contínuament han de picar amb la sabatilla de fusta, feina que els fa grosses durícies a les mans, i sempre han de tenir-les en remull del fulador compost d'aigua i vidriol força calent, ingredient que els obre a les mans talls fondos i clivelles.

GALERA. f. Hongu.

GALLEDA. f. Barret de mitja copa.

GANIVETA. f. Eina tallant, usada per a tallar la vora de les ales.

GARENA. f. Mena de pèl de conill. Es considera com la qualitat millor.

GOMA CLARA. f. Dissolució de molta aigua i poca goma, usada per a engomar la copa del barret.

GOMA DE CIRERER. f. Ingredient usat per a donar cola als barrets.

GOMA DE LIÓ. Ingredient usat per a engomar barrets de palla.

GOMA DRAGANT O TRAGANT. f. Ingredient usat per a donar cola als barrets.

GOMA ESPESA. f. Dissolució de poca aigua i molta goma usada per a engomar els barrets.

GOMA LACA. f. Ingredient usat per a donar goma als barrets forts, dits també de castor o hongus. Es dissol amb esperit de vi així com les

- altres gomes es dissolen amb aigua. Aquesta goma és la que dona als barrets de castor la solidesa i inflexibilitat que els és característica.
- GUARNICIÓ.** f. Accesoris ornamentals i secundaris del barret, badana, cinta, llacet, ventiladors, forro, marca, etc.
- GUARNIDORA.** f. Dona que guarneix el barret.
- GUARNIR.** v. Posar al barret el dessuador, la cinta i el ribet.
- GUIA.** f. Canal de l'arcadora per on passa just el motllo a fi que resti fix dintre de l'arcadora i el pèl caigui amb precisió dintre de la forma on ha de caure.
- GUIARRA.** f. Conjunt de cordes distribuïdes paral·lelament dintre de l'arcadora que curen de destriar i escampar el pèl.
- HONGU.** m. Barret que es caracteritza per tenir la copa semiesfèrica i completament dura i forta.
- IMPER.** m. Barret hongu.
- LÍNIA.** f. Tipus de mesura dels barrets. Una línia correspon aproximadament a dos mil·límetres i mig. Així per indicar l'amplada de les ales, l'alçada de la copa o la mida de la cinta, hom diu que té tantes o quantes línies.
- LISUAR.** m. Mena de planxa petita usada per allisar els barrets en fred i com a darrera operació en acabar-los. N'hi ha de fusta.
- LLAÇ.** m. Llaçada simulada que hom fa per tapar i fer veure que uneix els dos caps de la cinta. La forma del llaç i la seva situació damunt del barret varien segons la moda.
- LLACA.** f. Goma laca usada per a enllacar o engomar els barrets de castor o forts. Es dissol amb esperit de vi, així com les altres gomes es dissolen amb aigua. Aquest engomat és el que dona consistència i duresa a aquest tipus de barrets.
- LLANA.** f. Pèl de bestiar boví usat per a produir el feltre per a fer barrets. La llana molt rarament s'usa per a barrets d'home; és utilitzada gairebé exclusivament per als barrets de dona. El feltre fet amb llana no és tan bo ni tan fi com el fet amb pèl de conill o de llebre. El treballat del feltre de llana segueix les mateixes operacions que pel feltre de pèl però no és tan delicat i resulta més grosser i matusser.
- LLEBRE.** f. Pèl d'aquest animal usat per a produir el feltre utilitzat per a fer barrets.
- LLEBRE D'AUSTRÀLIA.** f. Tipus de pèl usat per a la producció de barrets. Com el seu nom indica, procedeix de llebres australianes. És considerat com una de les qualitats millors.
- LLEBRE DE RUSSIA.** f. Tipus de pèl usat per a fer barrets. Com el seu nom indica procedeix de llebres russes. És considerat com la pri-

mera matèria millor per a la producció de barrets i és la que es cotitza més cara, puix el seu preu sobrepassa de quatre-centes pessetes el quilo.

LLIGAR. v. Subjectar fortament la copa damunt de la forma per mitjà d'una corda quan s'enforma i assenyala la cintura del barret.

LLIGAR EN FLUIX. v. Marxar poc un arcat i deixar-lo poc teixit o poc compacte.

LLOM. m. Mena de pèl de conill. És considerat de mitjana qualitat.

MADEIXA. f. Plegat i empaquetat especial de la trena de palla usada per a barrets de palla.

MAQUINA DE CONFORMAR. f. Aparell metàl·lic semblant a un barret que per mitjà de diverses molles i ressorts s'adapta perfectament al cap del client i marca damunt d'un paper la forma del cap, la qual després s'aplica a un fornilló especial per a aquest aparell que també es produeix i adapta a la mida del patró marcat per la màquina i serveix per a conformar i centrar el barret just a la mida del client.

MARCA. f. Petit bocí de roba en la que hi ha estampat el nom i la marca pròpia del barretaire que ha fet el barret, i, millor encara, la del venedor de barrets que l'ha venut. La marca s'enganxa al fons de la copa.

MARCAR ELS DARRERES. v. Fer amb un guix una ratlla a la part interior de la copa, de manera que caigui ben amitjanada a un dels extrems a l'objecte d'assenyalar el lloc on la guarnidora ha de fer anar la costura de la badana per evitar que la posi guerxa o desviada.

MARXADORA. f. Eina destinada a lligar i donar cohesió al vestit quan surt de l'arcadora. Consisteix en un pla nivell de fusta damunt del qual es posen un nombre de vestits, generalment una dotzena, separats l'un de l'altre per una mica de coixí, generalment per un cartó d'una amplada igual al de la marxadora, damunt del qual es posa el vestit. La pila de vestits i de cartons intermitjos es tapa amb una tela metàl·lica enmarcada amb fusta que ja va adherida a la marxadora de la qual forma part. Per mitjà d'una maneta lateral de la marxadora s'imprimeix a tot el mecanisme un suau moviment de sotragueig, per mitjà del qual s'obté la cohesió i lligament del pèl que forma un llenç, si bé molt tènue, ja adherit i lleugerament compacte. Tant com més volts es donen a la marxadora més espès i millor surt el teixit. El nombre de volts varia segons el nombre de vestits que hom marxa alhora i el grau de gruix i qualitat que hom vulgui donar. El mínim de volts per a un barret ordinari és de cinquanta. Per una xanflaina es donen cent cinquanta volts. No es dona un nombre sempre igual a proporció dels barrets que hom fa; per exemple, si una xanflaina en requereix cent

cinquanta, per tres xanflaines, en lloc de quatre-cents cinquanta se'n donen només quatre-cents i per dotze xanflaines uns mil doscents.

MARXAR. f. Fer funcionar la marxadora. Lligar o teixir el vestit dels barrets per mitjà de la marxadora.

MARXAT. m. Vestit d'un barret quan surt de la marxadora.

MESCLA. f. Barreja de pèls de diverses qualitats usada per a obtenir un barret d'un tipus de qualitat determinat.

MIG FADRÍ. Obrer que porta seis anys d'ofici i, si bé coneix l'ofici, li manca la suficient pràctica per a poder-se donar el qualificatiu de fadrí.

MITJA LLUNA. f. Peça de fusta en forma de mitja lluna damunt de la qual hom aplanar i treballa l'ala del barret. La forma d'aquesta peça respon a la forma circular de la copa. La mitja lluna de vegades és una peça baldera que hom aplica al cantell del taulell per mitjà d'uns pius que s'enganxen en uns forats que ja expressament té el taulell i altres vegades és un tall en forma de semicercle que ja té el mateix taulell.

MOTLLO. m. Peça de l'arcadora que recull el pèl que li llença la guitarrar i que li dóna la forma del vestit. Consisteix en un ample marc de fusta cobert per una tela metal·lica damunt de la qual ja es marca la forma i figura que ha de tenir el vestit. a.) Estri, a manera de forma, usat per a marcar la forma dels barrets de palla.

MOLETÓ. m. Drap enconxat d'anglesina que hom fa servir per a prémer i pressionar el feltre en enformar.

MULLADA. f. Esponja humida d'aigua que s'usa per a mullar el feltre en diverses manipulacions.

MULLAR. v. Donar goma, engomar, pintar de goma el casc.

MUNTADORA. f. Dona especialitzada en posar la camisa damunt de la tela engomada en els barrets de copa i de mitja copa.

MUNYEQUERA. f. Cordeta prima que lliga o subjecta la sabatilla al puny del fulista.

OLLA. f. Barret de mitja copa.

PALA. f. Peça de fusta de l'interior de l'arcadora que té un moviment giratori per mitjà d'una maneta i que cura de ventilar el pèl perquè s'escampi i de llançar-lo damunt de la guitarra perquè el destriï.

PALETA. f. Petita eina de ferro semblant a una paleta que hom usa per a donar llaca o enllacar els barrets de castor.

PASSAR GOMA. v. Donar goma o engomar els barrets.

PASSAT DE GOMA. adj. Perdre el feltre l'acció aglutinant de la goma i esdevenir tou i inconsistent. Es produeix quan el barret és vell i sobretot si no ha estat prou ben engomat, puix que si es dóna la goma

bé i degudament, per anys que passin el feltre no es passa de goma. Aplicat als barrets que un cop vells els surten taques blanques damunt de les ales, per efecte de no haver eixugat prou bé la goma en enformar-los i d'haver-hi quedat una part de goma que amb el temps traspua i taca el barret.

PATENTA. f. Beguda que a tall de semi tribut feien pagar els fulistes als aprenents el dia que acabaven l'aprenentatge i que els concedien la categoria de fadrins. Aquest tribut té tots els aires d'un ritu de passatge i pot ésser un record desfigurat dels antics àpat i begudes col·lectives que celebraven les tribus i comunitats familiars quan un dels seus membres passava d'una a una altra fase de la vida, acte que marcaven amb un seguit de ritus i cerimònies, entre les quals rarament manca l'àpat. Aquest costum té arrels profundíssimes i arrenca d'estats molt primitius i rudimentaris de cultura; se'l troba practicat en formes molt variades i diverses per tots els pobles actuals de cultura elemental, i en les societats modernes hom en troba nombrosos vestigis entre els costums contemporanis.

PEBERO. m. Barret de copa baixa, d'ales molt amples completament planes i molt rodones. És el tipus de barret que antigament usaven els torejadors quan vestien de paisà.

PEÇA. f. Qualitat i condició del pèl usat per a fer barrets.

PÈL. Conjunt de filaments que cobreixen la pell del conill.

A les muntanyes de Ceret
un conill n'agafaren,
i en feren cent i un barret
del pèl que li llevaren.
(Cançó de les Mentides).

Tinc pèl
i no sóc cap bèstia,
tinc ales
i no sóc ocell.
(Endevinalla del barret).

PELAR. v. Treure l'engruna de pèl que hagi pogut restar en el casc abans de donar el barret per acabat. És una feina del mateix ordre que el tosquejar, però que es fa amb paper de vidre o paper esmeril, així com el tosquejar es fa amb pedra tosca; en pelar hom tracta només de treure l'engruna de pèl que resta del tosquejar mentre el tosquejar treu el pèl groller o gruixut que dóna aspror i entercament al feltre. Pela, el qui acaba el barret.

PELFA. f. Teixit de vellut de seda finíssima, utilitzat per a fer la funda dels barret de copa.

PELLAIRE. m. El qui es dedica a comprar pells de conill per vendre-les després als fabricants de pèl. Solen fer de pellaïres, els drapaires. Volten pels carrers pregonant a crits la seva mercaderia, alguns dels crits són típics i molt interessants considerats sota el punt de vista etnogràfic i musical. Generalment els pellaïres no volten tota la setmana, surten només els diumenges i els dilluns i les festes entre setmana, puix que són els dies que la gent acostuma a menjar conill i, per tant, es probable que n'hagin mort i en tinguin per a vendre. Mai no deixen de sortir en dies de festa assenyalats puix és el dia que fan més negoci. Duen un sac al coll on posen la mercaderia que compren i, com a mostra hi porten una o dues pells penjades. Les pells solen pagar-se a deu cèntims cada una si són de mida corrent i a quinze o a vint cèntims quan són grosses. Els pellaïres es dediquen a d'altres oficis, generalment drapaires, puix que el comerç de pells no dona ni llunyanament per a viure. Havia estat costum destinar el guany del comerç de pells a pagar el lloguer de casa.

PENA. f. Gros plat de fusta un xic convex, damunt del qual es posa el fornilló en conformar un barret.

PENJADOR. m. a,) Indret de l'obrador on es posen a escórrer i a estendre els vestits en sortir de fula o del tint. b,) Travesser on es posen a escórrer els vestits.

PENJAR. v. Estendre o posar a escórrer el feltre quan surt el vestit de fula o del tint.

PENTINAR. v. Raspallar el pèl dels barrets de capellà. Es pentinen amb un raspall d'espart de pèl molt dur i seguint sempre una mateixa direcció.

PERA. f. Forma el líptica de la boca dels barrets de palla.

PESADOR. m. El qui té al seu càrrec pesar el pèl necessari per a produir el feltre d'un barret. La qualitat i condició dels barrets es fixa i es calcula pel seu pes. En tractar de fer una partida de barrets hom fixa i determina el pes que han de tenir cada un i el pesador pesa fixament la quantitat de pèl fixada per cada barret, la qual és després tirada a l'arcadora i se'n fa el vestit per cada barret.

PEU DE REI. m. Estri usat per a prendre la mida dels barrets amb gran precisió i justesa.

PICAR. v. Copejar el feltre del vestit amb la sabatilla per fular.

PICAR-SE. v. Arnar-se, malmetre's el pèl, quan encara és primera matèria i abans de treballar-lo.

PINZELLAR. v. Engomar amb el pinzell.

- PLA D'ALA. m. Barret amb les ales completament llises sense ribet, bridat, dorsé, ni cap altra floritura.
- PLAÇA. f. Lloc que ocupa el fulista en la fula. Així hom diu que una fula és de quatre, sis o vuit places, segons hi puguin treballar quatre, sis o vuit fulistes.
- PLANXA VIVA. Planxa intensament calenta que hom aplica directament damunt del feltre sense interposar-hi el sobredrap.
- PLANXADOR. m. Obrer especialitzat a planxar.
- PLANXAR. v. Allisar, aplanar de la manera més perfecta el barret.
- PLANXAR AL VIU. v. Planxar directament damunt del feltre sense posar-hi al damunt el sobredrap.
- PLANXAR A MÀ. v. Allisar els barrets de palla gairebé a pols i sense poder fer la pressió precisa damunt el barret, perquè la forma està mancada de base sòlida per a sostenir-se.
- PLANXAR DE PIT. v. Planxar a mà.
- PLANXAT DE COPA I ALA. m. Darrera operació que hom fa amb el barret abans de guarnir-lo, la qual consisteix a planxar-lo per darre-
ra vegada de la copa i de les ales.
- PLANXÍ. m. Planxa petita i estreta usada per a planxar els barrets de copa.
- PLANXÍ D'ALES. m. Planxí molt estret i de forma especial i molt diferent al planxí corrent, usat per a planxar les ales dels barrets de copa.
- PLATET. m. Peça de fusta rodona semblant a un plat petit que es posa sota de la forma per mantenir-lo un xic enlaire quan es treballa. El platet porta uns pius que s'encaixen amb tres forats que té la forma en la seva base i que corresponen als tres dits del mig de la mà.
- POTANÇA. f. Peu de ferro usat per a sostenir la copa dels barrets de copa quan es planxen.
- POTANÇAR. v. Planxar un barret. S'aplica amb preferència parlant de barrets de copa.
- POLIR. v. Replanxar i retocar un barret un cop sortit de guarnició per a treure-li la mica de rebregament o masegament que hi haguessin pogut produir les guarnidores.
- RASPALL. m. Raspall de pèls molt durs usat per les vestidores per a fer la costura del vestit.
- RATLLA. f. Juntura de la franja o tira que forma les bandes i els entre-
frentes del barret de copa. Les bones muntadores munten la camisa, de manera que es fa impossible conèixer la ratlla o punt de juntura de les dues bandes que formen el barret en sortir de l'arcadora.

- RELAVATGE. m. Rentat amb sosa que hom fa el feltre destinat als barrets de castor. El relavatge es fa després de tenyit.
- RENTAR AL VAPOR. c. Sotmetre un barret brut a l'acció del vapor a fi de rentar-lo i treure'n el llustre produït pel contacte d'una planxa calenta posada damunt d'un drap de llana mullat.
- REVES. m. Sentit contrari a la direcció que segueix el pèl que forma el feltre.
- RIBET. m. Cinta de seda cosida a la vora de les ales i que en forra la punta.
- RIBET A CAVALL. m. Ribet en què la cinta que el forma té molta més amplada per la part del damunt de l'ala que per la part de sota.
- RIBET AMITJANAT. m. Ribet en què la cinta que el forma està disposada de manera amitjanada i té tanta amplada per la part superior com per la inferior.
- RIBET PER SOTA. m. Ribet en què la cinta que el forma té molta més amplada per la part de sota de l'ala que per la part del damunt.
- RIBOT. m. Eina tallant semblant a un petit ribot de metall usada per a tallar i rebaixar la vora de les ales.
- RONDISOIR. Eina tallant usada per a tallar les ales d'una amplada ben igual en tot el seu volt. Un cap del rondissoir es recolza en la copa i un altre, que té una punxa, recau damunt de l'ala. El rondissoir es fa voltar suaument per tot el voltant de la copa i de la punxa i fa un senyal ben simètric damunt de l'ala, indicador del punt per on ha d'ésser tallada l'ala.
- ROSA. f. Mena de remolí un xic més lluent que la resta que forma el barret en la part central de la coroneta de la copa.
- SABATILLA. f. Eina de fusta, un semblant a una sabatilla que el fulista s'aplica damunt de la mà per poder picar amb més força quan fula i per poder pressionar més el feltre del vestit. La sabatilla es subjecta al puny amb una cordeta anomenada la "munyquera".
- SECA. f. Esponja eixuta o seca, usada perquè es begui i eixugui la humitat de la goma que hagi pogut quedar en el feltre un cop engomat.
- SEGRETAR. v. Aplicar a la pell de conill una substància química que la semi curteix ràpidament, la purga de les impureses orgàniques que pugui contenir, la fa fàcil d'eixugar-se i la disposa per poder ésser tallada de pèl.
- SENTAR. v. Ajustar bé la copa del barret a la forma.
- SOBREDRAP. m. Llenç o drap que hom posa damunt del feltre en planxar-lo a l'objecte que no hi toqui la planxa directament.
- SOMBRENERER. v. Barretaire, el qui té per ofici fer barrets. És gairebé

l'únic terme usat per a indicar aquesta idea tant entre gent de l'ofici com entre els qui hi són estranys.

SOPLOSA. f. Aparell que barreja el pèl de conill perquè resulti ben mesclat el de diversos colors. Per un costat de la soplosa hom tira el pèl dels diversos colors i per l'altre surt tot confós i reduït a un color grisenc o cendrós. La soplosa actua per mitjà d'uns cilindres o bombos dintre dels quals es produeix un vent molt fort que és el que produeix la barreja.

SORTIR DE GUARNICIÓ. Donar un barret per acabat, les guarnidores.

SUCAR. v. Mullar el vestit en el fulador en fular.

TALC. m. Ingredient usat en pols que es posa damunt de la forma dels barrets de palla a fi que la copa entri i surti amb facilitat de la forma i que llisqui sense refrecs ni violències.

TALLAR. m. Tosquejar el feltre amb una arruga per petita que sigui. És un defecte de la feina del qual es deriva un tall en el feltre.

TARTANA. Hongu.

TAULA. f. Part de la fula semblant a una taula de pla inclinat vers la caldera central de l'estri, damunt de la qual fulen els fulistes.

TAULELL. m. Taulada de forma intensament rectangular. Damunt hi treballen el planxador i també el barretaire que fa les darreres operacions al barret.

TEIXIR. v. Donar consistència i atapeïment al feltre del vestit en fular. Aquest terme està mal aplicat a la idea a què s'aplica, puix que pròpiament teixir vol dir formar un entrecreuat i entrellaçat de fils i fibres per a formar un cos compacte o llenç, i el feltre no es forma a base de teixit o entrellaçament de fils sinó per la compressió del pèl, i si bé en fular es forma i dóna al feltre una aparença de llenç teixit, no es tal.

TELA ENGOMADA. f. Teixit molt prim i transparent semblant a una gasa que hom utilitza per a fer el casc dels barrets de copa. Hom aplica una d'aquestes teles damunt de la forma i al seu damunt hi passa una capa de goma que cobreix amb una altra tela que torna a engomar, i així successivament fins a arribar a formar un casc fet per diverses capes de tela i una de goma entre tela i tela.

TENIR LA MOSCA. v. Estar una pell de conill en estat de descomposició.

TENYIR. v. Donar als barrets un color determinat diferent del que tenen en la primera coloració, servint-se d'unes substàncies colorants.

TEULA. f. Barret de capellà. Deu el seu qualificatiu a la semblança amb una teula.

TINT. m. a,) Indret de l'obrador on es tenyeixen els barrets. b,) Fet de tenyir els barrets. c,) Ingredient usat per a tenyir els barrets i suc que es produeix de la seva barreja amb aigua. L'ingredient varia segons el color que hom vulgui donar al barret tenyit. El color del barret és sempre regit pel color de la cinta. El barretaire escull cintes de colors que al seu judici puguin escaure bé com a colors de barrets, i un cop triades les cintes procura donar als barrets el mateix color de la cinta escollida. Per a obtenir-ho barreja diferents ingredients en proporció i quantitat suficient per a assolir el color desitjat. La quantitat del tint i la dels ingredients es calcula per la quantitat de barrets a tenyir; així hom diu que calcula que per cada barret calen tantes o quantes unces de droga que corresponen a un nombre determinat d'aigua.

TIRAPEU. m. Estri destinat a sostenir el barret de palla en la forma mentre se'l planxa i treballa. Consisteix en una llarga tira unida pels dos caps, formada per una part de corretja i altra de tela. La part de tela s'aplica damunt de les bandes de la copa per sostenir el barret i amb el peu, posat damunt de la part de corretja, es tiba o fa pressió per mantenir quiet i fix el barret damunt de la forma.

TIRAR. v. Posar pèl a l'arcadora per arcar.

TOSCA. f. a,) Indret de l'obrador on es passa els vestits per la tosca.

b,) Fet de donar tosca o tosquejar el con. c,) Pedra tosca usada per a treure aspror i afinar el tacte del feltre un cop ha sortit del tint.

TOSCADORA. f. Dona que tosqueja o que dóna tosca als cons.

TOSQUEJAR. v. Fregar amb tosca els cons quan surten del tint a l'objecte de treure'ls aspror i fer-los més fins.

TREBALL BO. m. El fet de deixar ben dissimulada la ratlla de la camisa dels barrets de copa, fins al punt que no es conegui la juntura.

TREBALLAR. v. Elaborar intensament el feltre en la fula. Picar-lo amb força, sucra-lo sovint i posar-hi la màxima acció personal possible perquè el treball resulti reeixit.

TREBALLAR A LA CALDERA. v. Fular. Fer de fulista. Té origen en la caldera que hi ha al centre de la fula en la qual contínuament suquen els fulistes el feltre que elaboren.

TREBALLAR DE PIT. v. Allisar barrets de palla a mà damunt de la forma, sense suport ni un punt sòlid on sostenir-se.

TRENA. f. Palla teixida en forma de llarga tira de procedència estrangera, usada pel barretaire per a fer barrets de palla.

TREPEJAR. v. Humitejar el feltre amb un drap mullat tocant-lo ara ací, ara allà sense banyar-lo del tot ni mullar-lo completament.

- TREURE CLASSE.** v. Donar llustres i brillantor a un barret per a donar-li qualitat.
- TREURE PÈL.** v. Pelar una pell de conill per aprofitar-ne el pèl per a fer-ne barrets. a.) Donar tosca, fregar el feltre abans amb pedra tosca i avui amb paper de vidre i paper d'esmeril a fi de treure el pèl groller i enterç que té el feltre en sortir de fula.
- VAPORITZAR.** v. Rentar els barrets al vapor per treure'n la lluentor produïda per l'ús. Es fa sotmetent-los al baf d'una planxa calenta aplicada damunt d'un barret mullat.
- VENTILADOR.** m. pl. Ullets metàl·lics que hom posa a les bandes de la copa perquè es ventili l'interior del barret i no perjudiqui el treball. Els ventiladors sembla que tenen u nefecte més aviat ornamental i estètic que higiènic.
- VESTIDORA.** f. Dona que vesteix o que fa els vestits ajuntant dos vestits, segons l'accepció a) ; per fer el vestit, segons l'accepció b).
- VESTIR.** v. Unir i juntar dos vestits tal com surten de l'arcadora i de la fula en un de sol o sigui unir dos vestits segons l'accepció a) en un vestit, segons l'accepció b). En vestir es posa la vora d'un dels vestits damunt de l'altre, i a còpia de mullar i picar molt el feltre s'arriben a ajuntar els dos vestits. Quan en la juntura o costura es produeix alguna falla cal omplir-la amb pèl. En els vestits ben fets no s'ha de conèixer el punt de la juntura o costura dels dos vestits o de les dues peces que formen el vestit tal com el deixa la vestidora ni més tard del barret.
- VESTISSOSA.** m. Màquina més moderna que l'arcadora i que la marxadora que fa l'ofici d'aquestes dues eines. Per un costat rep el pèl en floca i per un altre treu el vestit ja lligat i teixit.
- VESTIT.** m. a.) Bocí de feltre que ja surt teixit de l'arcadora, amb una forma especial convenient a la que deurà tenir el barret. Aquest feltre està format pel llenç que ha de constituir la meitat del barret. b.) La unió de dos vestits segons l'accepció a) amb el qual es fa el vestit definitiu d'un barret sencer, o sigui que el feltre pren ja una forma molt elemental i rudimentària del que deurà ésser més tard el barret. Els vestits són tots iguals quan a llur forma, sigui quina sigui la forma que hagi de tenir el barret. Els vestits només varien en l'espessor i gruix del feltre, circumstància que respon no pas a la forma sinó a la qualitat.
- VIRONAR-SE.** v. Malmetre's o podrir-se una pell de conill abans de treure-li el pèl.
- VOLT.** m. Volta que hom dóna a la maneta de l'arcadora o de la marxadora. Els que hom dóna amb la marxadora s'han de comptar puix se

n'han de donar un nombre determinat propi per cada mena de vestit que hom marxa.

VOLTAR. v. Fer rodar la maneta de l'arcadora per arcar, o la maneta de la marxadora per marxar, o la maneta de la toscadora per fer voltar el barret que hom tosca.

XAFLAINA. f. Xanflaina, del barret de capellà.

XANFLAINA. f. Barret de capellà sense cobrir, o sigui el que constitueix el veritable feltre del barret el qual es cobreix després de vellut de seda.

XEMENEIA. f. Barret de copa.

XICRA. f. Barret de copa.

J. AMADES (†)

Barcelona, 1935.